

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevních dějin a církevního práva

Učitelství náboženství a katechetika

**Působení Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského
v Československu v období od Druhého vatikánského koncilu do pádu
komunistického režimu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Jonová ThD.

Olomouc 2017

Mgr. et Bc. Vendula Malichová

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

Ve Městě Albrechticích dne

Vendula Malichová

OBSAH

Úvod.....	4
1. Nástin dějin Kongregace milosrdných sester svatého Karla Boromejského se zřetelem k českým zemím před Druhým vatikánským koncilem.....	6
1.1 Zásahy státní moci v oblasti ve školství a výchovných ústavech mimo zdravotnictví	8
1.2 Nemocnice a Vincentinum.....	8
1.3 Pokusy o převýchovu sester.....	9
2. Generální představené.....	12
2.1 Matka Bohumila (1946 – 1970).....	12
2.2 Matka Vojtěcha (1970 – 1988).....	17
2.3 Matka Invioláta (1988 – 1994)	21
3. Vliv závěrů Druhého vatikánského koncilu na život a působení sester Kongregace	24
3.1 První recepce koncilu v životě sester kongregace	26
3.2 Pražské jaro – přijímání dorostu	29
3.3 VII. Generální kapitula Kongregace a její přípravy	31
3.3.1. Příprava kapituly a vysvětlení pravidel volby	32
3.3.2. Průběh volební a pracovní části kapituly.....	35
4. Rozvoj Kongregace v době normalizace	38
4.1 Legální komunity a tajný dorost	38
4.1.1. Znojmo – Hradiště	39
4.1.2. Tajné sestry v komunitách při domovech důchodců	40
4.2 Tajný dorost a tajné komunity	45
4.2.1. První tajná kandidatura v Praze – „Dalimilka“	45
4.2.2. Další tajné komunity v Praze	47
4.2.3. Domky a byty v Brně.....	52
4.2.4. Jihlava	53
4.3 Působení legálních sester	54
Závěr	57
Anotace	59
SEZNAM ZKRATEK	60
Prameny	61
Literatura.....	63
SEZNAM PŘÍLOH:	67

Úvod

Když se v září 2017 konala ve Staré Boleslavi Národní svatováclavská pouť, slavila významné jubileum také Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského¹ a byla při této příležitosti oceněna medailí České biskupské konference za sto osmdesát let milosrdné a obětavé služby všem potřebným.² Tato služba nebyla přerušena ani v době komunistické totality, přestože se jednalo o období, kdy byla činnost a svoboda celé církve značně omezována.

Pokusy popsat působení Kongregace v době komunismu byly již částečně realizovány a to jak sestrami Kongregace³, tak i jinými badateli.⁴ Dosavadní pozornost byla věnována zvláště padesátým a šedesátým létům 20. století. Jelikož období po Druhém vatikánském koncilu a vliv koncilu na život sester a jejich působení jsou tématem zatím blíže nezpracovaným, rozhodla jsem se na tyto práce navázat. Zaměřila jsem se na působení sester v době, která již nebyla charakteristická postihy řeholnic formou internací či vyvlastňováním majetku. Jednalo se přibližně o dvě desetiletí, která byla pro řeholní společenství obtížná jinak, zejména pro nutnost přizpůsobení života důsledkům persekucí a kvůli trvajícím omezením svobody. Vzhledem k zákazu přijímání nových členek byla Kongregace ohrožena stárnutím vedoucím k zániku společenství. Paradoxně však v této době proběhla vnitřní obnova společenství vycházející z reformy Druhého vatikánského koncilu.

¹ Níže v textu je *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského se sídlem v Praze* uváděna i pod zkráceným názvem začínajícím velkým písmenem: *Kongregace*.

² MLÉČKA, Ondřej. *Kdo byl oceněn během Národní svatováclavské pouti?* [online] 28.09.2017 [citováno 10.10.2017] Dostupné na <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/170928kdo-byl-ocenen-behem-narodni-svatovaclavske-pouti>.

³ NAPŘ. SCHILDBERGEROVÁ, Assumpta. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: VLČEK, V. (editor) *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o. 2005. KOVALSKÁ, Simeona Karla. *Duchovní formace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v letech 1970 – 1989* [diplomová práce] Olomouc, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého, Katedra pastorální a spirituální teologie 2006.

⁴ NAPŘ. SLABĚŇÁKOVÁ, Jana. *Působení Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského na území brněnského biskupství od jejího příchodu až do dnešní doby (1862-2008)* [diplomová práce] Brno, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Historický ústav 2008. KEKULOVÁ, Václava. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v období komunistické totality v Československu* [bakalářská práce] Praha, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra pastorálních oborů a právních věd 2010. BABÁKOVÁ, Vladislava. *Perzekuce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského po roce 1948* [bakalářská práce] Brno, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Historický ústav 2012. KAFTANOVÁ, Ilona. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v období 1945 – 1989 s přihlédnutím k Praze* [diplomová práce] Praha, Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra církevních dějin 2013. PĚSTOVÁ, Eva. *Boromejky – aktivity ve 20. století v Praze* [bakalářská práce] České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra teologie 2015. MALICHOVÁ, Vendula. *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v letech 1948 – 1968* [bakalářská práce] Olomouc, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého, Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění 2012.

Text práce jsem rozdělila do čtyř kapitol. Cílem první kapitoly je uvedení do souvislosti zkoumaného období prostřednictvím shrnutí dějin Kongregace před Druhým vatikánským koncilem. V následující kapitole jsem popsala životní příběhy tří žen, které Kongregaci provedly obdobím vlády komunistického režimu. Ve třetí kapitole píšou o vlivu koncilu na chod Kongregace a to jak na její organizační strukturu, tak na každodenní život sester. V poslední kapitole jsem se pokusila popsat způsoby, kterými sestry zajistily rozvoj Kongregace i přes omezení a zákazy ze strany státní moci.

Vycházela jsem zejména z archivních materiálů, které jsou uloženy ve Spisovně Kongregace.⁵ Kromě písemných dokumentů byly využity záznamy vzpomínek sester.⁶ Velká část vydaných publikací věnujících se Kongregaci vznikla v souvislosti s procesem blahořečení Matky Vojtěchy Hasmandové péčí sestry Remigie Anny Češíkové, SCB, postulátorky procesu blahořečení. Jedná se jak o její vlastní studie, tak také sborníky z konferencí, doprovodné texty výstav a vydání dopisů Matky Vojtěch z doby její internace.⁷ Informace k dějinám Kongregace a k formaci sester po koncilu jsem čerpala i z prací dalších sester boromejek.⁸

Za podnětné připomínky, odborné vedení, čas a trpělivost děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Jitce Jonové, ThD. Děkuji všem sestrám, které se podělily o své vzpomínky a pomohly tak alespoň částečně doplnit mezery v záznamech o historii Kongregace. Za zapůjčení nahrávacích prostředků a podporu v technických záležitostech děkuji sestře Dolorose Valáškové a za pomoc při práci v archivu sestře Fidelis Sedlákové.

⁵ Spisovna Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Praha (dále jen SKB). Zde najdeme jak *Kongregační kroniky*, tak různé *Zprávy o činnosti sester*, *Oběžníky* a jiné materiály pořízené pro vnitřní potřebu Kongregace (např. kopie dokumentů o jednáních s úřady, kopie dokumentace k zatčením, internacím, výslechům apod.).

⁶ Většinu rozhovorů jsem pořídila osobně, jejich záznamy jsou uloženy ve Spisovně Kongregace. Záznamy jsou ve formě audiovizuální, zvukové a písemné. Při zpracování rozhovorů jsem použila postupy popsané v příručce: VANĚK, M. a kol., *ORÁLNÍ HISTORIE Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. Čerpala jsem také z rozhovorů pořízených v rámci vzpomínkového pásma na Matku Bohumilu, které jsou volně k dispozici na TV MIS.

⁷ ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna (ed.). *Vedena Duchem Svatým – Matka Vojtěcha a pokoncilní obnova, její poselství pro dnešní dobu. Sborník přednášek z konference o Matce Vojtěše 14. září 2013 v Brně*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014. ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna (ed.). *Matka M. Vojtěcha Hasmandová SCB – Jsem v dlaní Boží – dopisy z vězení*. Brno: Cesta, 2013. ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna (ed.). *Matka Vojtěcha – Služebnice Boží – Statečný svědek víry*. Praha: Řád, 2013.

⁸ Srov. poznámka č. 3.

1. Nástin dějin Kongregace milosrdných sester svatého Karla Boromejského se zřetelem k českým zemím před Druhým vatikánským koncilem⁹

Kořeny Kongregace sahají do francouzského města Nancy, kde po třicetileté válce vzniklo 18. června 1652 z popudu advokáta Josefa Chauvenela první společenství dívek a vdov pečujících o chudé nemocné, kteří nemohli být ošetřeni v nemocnici. Pro toto nové společenství přepracoval Epiphanius Louis Opraem řeholní pravidla sestavená původně svatým Františkem Saleským pro kongregaci sester Navštívení Panny Marie.¹⁰ Prvním slibem, který členky společenství skládaly dne 22. července 1679, byl slib vytrvalosti a milosrdenství. Postupně byly připojeny další sliby: v roce 1704 slib poslušnosti, v roce 1708 slib chudoby a v roce 1711 slib čistoty. První tištěnou řeholi schválil toulský biskup François de Camilly v roce 1713.¹¹

V letech 1789 až 1804 byly za Velké francouzské revoluce sestry z klášterů vyhnány, vrátilo se jich dvě stě devět a to 22. července 1804. Po roce 1889 ve Francii působilo asi tisíc tři sta sester ve sto šestnácti domech.¹²

Příchod boromejek do českých zemí byl spjat s rodinou Aloise Petra Klára, ředitele ústavu pro dospělé slepce v Praze, který sestry do Čech pozval, a také s knězem Heřmanem Dichtlem, který zprostředkoval formaci prvních českých sester ve francouzském Nancy. První čtyři české boromejky, formované ve Francii, přijely do Prahy v doprovodu dvou francouzských sester v roce 1837 a začaly pracovat v Klárově ústavu. Sestry se snažily reagovat na potřeby doby a postupně zakládaly vlastní ústavy, nemocnice, starobince, sirotčince a školy. První konstituce pražské kongregace byly schváleny Svatým stolcem v roce 1841. Později byly konstituce, v souvislosti se změnami poměrů v tehdejší Československu a s ohledem na nový Kodex kanonického práva, přepracovány a jejich nová podoba byla schválena Svatým stolcem v roce 1921.¹³

Pražská kongregace se hojně rozvíjela. V roce 1937 působilo téměř tisíc pět set sester ve sto dvaceti pěti domech. Devatenáct domů se nacházelo na území Rakouska, jeden

⁹ V této kapitole vycházím ze své bakalářské práce. MALICHOVÁ, V., *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v letech 1948 – 1968*.

¹⁰ Při návštěvě míst spojených s historií Kongregace vyplývá najevo, že se původní dům sester boromejek nachází v blízkosti tehdejšího kláštera sester Navštívení a také v blízkosti někdejšího působiště Epiphania Louise. Spolupráce, zdá se, vyplynula celkem logicky.

¹¹ *HISTOIRE DE LA CONGRÉGATION DES SOEURS DE CHARITÉ DE SAINT-CHARLES DE NANCY*. Nancy: Imprimerie catholique de René Vagner, 1898. Livre premier, s. 4-14.

¹² Tamtéž.

¹³ SKB, *Konstituce Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského* 2000. s. 108-130.

dům při správě domácnosti papežské koleje Nepomucenum v Římě a ostatní v Československu.¹⁴

V průběhu druhé světové války byly sestry v souvislosti s uzavřením církevních škol ve své činnosti omezovány, věnovaly se především ošetrovatelské činnosti, včetně služby v lazaretech, kde ošetřovaly vojáky z obou stran konfliktu. Po druhé světové válce byl život sester Kongregace poznamenán revolučním přístupem tzv. vlády Národní fronty. Již 5. května 1945 byla na nemocnici Pod Petřínem uvalena národní správa, v prosinci téhož roku byla po složitých vyjednáváních zrušena a nemocnice byla uznána majetkem Kongregace.¹⁵ Nepřátelský přístup státní moci vůči občanům německé národnosti, kteří museli po válce opustit Československo, se odrazil i v rozsahu působení Kongregace. V důsledku odsunu tři set třiceti dvou sester německé národnosti (více než čtvrtina z celkového tehdejšího počtu členek Kongregace), muselo být pro nedostatek zaměstnanců zrušeno dvanáct domů.¹⁶

S nástupem komunistického režimu začala po únoru 1948 důsledná proticírkevní politika, která znesnadňovala, mimo jiné, činnost řeholních osob. Státní moc se snažila podmanit si církve a velmi tvrdě postupovala proti řeholním společenstvím, které chtěla zlikvidovat podle propracovaného plánu. První byly na řadě mužské kláštery. Jako záminka k jejich likvidaci posloužil zinscenovaný soudní proces, ve kterém bylo na začátku dubna 1950 odsouzeno deset řeholních představených za velezradu. Následně proběhlo ve dvou vlnách zabrání mužských klášterů, řeholníci byli buď internováni nebo odvezeni do centralizačních klášterů.¹⁷

V případě řeholnic nebylo možné provést podobnou jednorázovou akci, protože působily v sociálních a zdravotních službách, kde nebylo možné jejich okamžité nahrazení. Pro ženské řehole byl vypracován dvoufázový plán. První etapa likvidace byla zaměřena na oblasti mimo zdravotnictví a práci u postižených. Cílem tohoto plánu bylo zrušit do tří let všechna řeholní společenství v Československu.¹⁸

¹⁴ SKB, *Kronika díl VIII*, s. 7-8.

¹⁵ O dva roky později, k 1. lednu 1949, došlo k zestátnění nemocnice a to aplikací *Zákona č. 185/1948 Sb o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče*.

¹⁶ SKB, *Kronika díl IX*, s. 91-176 a Srov. SCHILDBERGEROVÁ, Assumpta. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. s. 217.

¹⁷ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 153-167.

¹⁸ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 177-181. TESÁŘ, Petr. *Ženské řehole v období totality*. In: VLČEK, V. (ed.) *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o. 2005. s. 25-33.

1.1 Zásahy státní moci v oblasti ve školství a výchovných ústavech mimo zdravotnictví

V první etapě zásahu státu proti řeholnicím od července do září 1950 bylo převezeno více než čtyři tisíce sester do centralizačních středisek.¹⁹ Boromejky musely opustit osmnáct zařízení (domovy mládeže, mateřské školy, výrobu hostií) odkud byly převedeny do soustředňovacích klášterů ve Městě Albrechticích a ve Vidnavě.²⁰

V dubnu 1948 byl vydán nový Školský zákon – Zákon o jednotné úpravě základního školství. V důsledku nového zákona byly zestátněny školy a byl určen nový výchovný cíl „*vychovat z žáků oddané zastánce socialismu*.“²¹ Kongregace zestátněním přišla o deset škol, které v té době provozovala.²² Všichni zaměstnanci zestátněných škol měli být převedeni do státní služby. V případě sester byl ale převod zaměstnaneckého poměru podmíněn vystoupením z řeholního společenství, což sestry odmítly a od podzimu 1948 docházelo k jejich propouštění. Z některých škol byly sestry vystěhovány za asistence jednotek Státní bezpečnosti.²³ S uvedeným postupem mnozí rodiče žáků nesouhlasili a hromadným protestem si vymohli, že sestrám bylo umožněno učit alespoň do konce školního roku 1948/1949. Propuštěné sestry z oblasti školství přecházely do zdravotnictví. A protože měly z doby druhé světové války ošetrovatelské kurzy, mohly v tomto oboru pracovat na odborné úrovni.²⁴

1.2 Nemocnice a Vincentinum

Ani ve zdravotnictví nebyl sestrám dopřán klidný výkon služby. V lednu 1949 došlo k zestátnění soukromých nemocnic.²⁵ Kongregaci byly odejmuty tři nemocnice: v Praze Pod Petřínem, v Mělníce-Podolí a v Městě Albrechticích. Sestry sice měly v nemocnicích zůstat dále, a to jako státní zaměstnanci, ale došlo k jejich postupnému propouštění. Toto ukončení jejich pracovního poměru bylo odůvodňováno např. neúčastí

¹⁹ VLČEK, Vojtěch. *Procesy s řeholnicemi v 50. letech*. In: VLČEK, V. (ed.) *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005.

²⁰ SKB, *Kronika Kongregace milosrdných sester svatého Karla Boromejského díl X*, s. 68.

²¹ MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)*, č.95/1948 Sb. [online] 2017 [citováno 9.8.2017] Dostupné na: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=95/1948&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

²² SKB, *Kronika díl X*, s. 45-48.

²³ SKB, *Kronika Českých Budějovic Č5 1921-1950*

²⁴ SKB, *Kronika díl X*, s. 45-48.

²⁵ MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zákon 185/1948 Sb. o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče*. [online] 2017 [citováno 9.8.2017] Dostupné na: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=185/1948&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

na politickém školení. Školení se konala mimo prostory Kongregace a za těchto okolností neměly sestry, v souladu s tehdy platnými kongregačními pravidly, dovoleno se jich účastnit. Oznámení o propuštění sester z nemocnice Pod Petřínem k 13. srpnu 1952 bylo spojeno s příkazem okamžitě opustit pracoviště a následující den Prahu. Sestry v důchodovém věku byly určeny k přesunu do charitních domovů, další sestry do několika domů Kongregace a nejmladší sestry (čtyřicet čtyři) byly vybrány pro práci v továrnách v pohraničí. Nemocnice byla předávána přes noc, sestry byly uzavřeny v klášteře a střeženy. Na zahradě byli rozmístěni muži se samopaly.²⁶

Sestry musely opustit i státní a městské nemocnice, ve kterých působily desítky let. Jednalo se celkem o dvacet tři nemocnic, z nichž nejdéle sestry působily v nemocnici v Sedlci u Prčic (od roku 1845 do roku 1953) a v Českých Budějovicích (od roku 1850 do roku 1956).²⁷ V důsledku pozemkové reformy byly Kongregaci zabavovány domy, pozemky, hospodářství. Některé sestry, které působily jako představené nemocnic, byly zatčeny a souzeny v zinscenovaných procesech.²⁸

Další oblastí, kde docházelo k persekucím ze strany státu, byla péče o mentálně a fyzicky postižené. Zde nešlo o to sestry nahradit (o práci u postižených nebyl pro její fyzickou i psychickou náročnost u civilních zaměstnanců zájem), ale odsunout je z očí veřejnosti – odstěhovat je mimo velká města a zajímavé lokality. Tak došlo k velmi náročnému stěhování ústavu pro postižené ve Smečně – jednalo se asi o dvě stě padesát fyzicky a mentálně postižených dětí, krom nich také nábytek a hospodářství (stroje, koně, koza). Přesun do Bruntálu se realizoval vlakem, trval třicet hodin, možnost odpočinku vleže měli pouze děti nechodící. Po sedmi měsících, kdy se sestrám podařilo budovy částečně přizpůsobit potřebám provozu, bylo oznámeno další stěhování. Bez udání důvody se sestry se svými svěřenými musely přestěhovat do Šternberka, kde dostaly k dispozici budovu zchátralé školy na Sadové ulici.²⁹

1.3 Pokusy o převýchovu sester

Dalším krokem, který měl vést k likvidaci ženských řeholí, byla izolace představených od ostatních sester. U řadových sester to mělo usnadnit jejich politickou

²⁶ SKB, *Kronika díl X*, s. 162 – 165

²⁷ Poslední sestry byly nuceny opustit nemocnici v Českých Budějovicích 2. července 1956. Srov. *Kronika díl XI*, s. 97.

²⁸ V procesu „Jarolímek a spol.“ byly odsouzeny tři představené k odnětí svobody v rozsahu 3 – 4 roky. Srov. SCHILDBREGEROVÁ, Assumpta. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. s. 228 – 229.

²⁹ SKB, *Vzpomínky s. Aloisie 2012*.

převýchovu. A tak v lednu roku 1952 byla zatčena generální představená Bohumila Žofie Langrová. Aby nedošlo k nepokojům či neočekávaným událostem, byl klášter v předvečer zatčení obklíčen asi osmdesáti muži a dvaceti ženami. Generální představenou chtěli odvézt v tichosti, ale asi sto dvacet sester si odvážným skandováním vynutilo rozloučení s ní. Matka Bohumila byla v červnu 1952 odsouzena v procesu „Mádr a spol.“ k dvaceti letům vězení za zločin vyzvědačství a velezrady, špionáže pro Vatikán a finanční podporu vatikánských agentů ze zpronevěřených peněz. Ve skutečnosti se jednalo o pomoc kněžím (Oto Mádr, Jan Baptista Vávra OFM), kteří unikli internaci nebo vězení. Tito byli ukrýváni nejen v mateřinci, ale i v jiných komunitách. V Prachaticích se ukrýval kněz Remigius Janča OFM, v Novém Jičíně kněz Antonín Bradna. Po jejich odhalení byly zatčeny také další sestry a souzeny v procesech „Jarolímek a spol.“ (Vojtěcha Antonie Hasmandová, Edigna Terezie Bílková, Doloris Marie Janáková, Hermela Marie Motáčková, Christiana Marie Houšťová, Method Alžběta Vondrášková, Placidie Ludmila Gabrielová) a „Bradna a spol.“ (Huberta Marie Pijáčková, dvě čekatelky).³⁰ Celkem bylo v padesátých letech uvězněno dvacet dva boromejek.³¹

Jiným způsobem, jak oddělit představené od ostatních byl jejich přesun do centralizačních klášterů. V červnu 1952 byly v Hejnicích u Liberce internovány členky generální rady³² Kongregace (Theoforas Kmoníčková, Adéla Hönigová), novicmistrová³³ Euthálie Dušková a také představené komunit v Městě Albrechticích (Klementa Soukupová), v Jiříkově (Leokadie Součková a ve Šternberku (Dolorosa Lukášová). Celkem bylo v Hejnicích internováno asi šest set sedmdesát sester z většiny československých institutů.³⁴

Mladé sestry (do třiceti let) propuštěné v srpnu 1952 z nemocnice Pod Petřínem, byly přestěhovány do Trutnova a do Libče. Při práci v továrně a v izolaci od ostatních sester se je státní moc snažila přimět k odchodu z Kongregace. Sestry byly vystaveny těžkým podmínkám. Ubytování musely adaptovat, měly nedostatek nábytku, oken, hygienického

³⁰ Čekatelky jsou dívky, které se seznamují s řeholním životem a posláním společenství, aby se takto připravily na další fáze formace. Po čekatelství následuje v KMSKB období postulátu, ve kterém se příprava na vstup do společenství prohlubuje a stává se intenzivnější. Členkami společenství se dívky stávají vstupem do noviciátu. Tento trvá dva roky a poskytuje nezbytnou přípravu před závazkem prvních slibů. Srov. *Konstituce*. 2000. s. 52 – 54.

³¹ SCHILDBERGEROVÁ, Assumpta. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. s. 228 – 231.

³² Generální rada je řádným řídicím orgánem Kongregace. *Konstituce*. 2000. s. 74 – 75.

³³ Funkce novicmistrové neboli magistry novickek spočívala ve vzdělávání novickek a v jejich doprovázení v přípravě před sliby (výuka zaměřená na řeholní život a vlastní *Konstituce*).

³⁴ SKB, *Kronika díl X*, s. 152.

zázemí. Stávalo se, že jim po návratu z práce netekla voda. Při práci v textilní továrně Texlen Trutnov odmítly odložit hábity, pracovaly v hlučném a velmi prašném prostředí. Podnik požadoval práci i ve dnech zasvěcených svátků, což sestry od ledna 1953 odmítaly. Za každý den takové nepřítomnosti jim byly strženy dva dny dovolené a odebrány přídatkové potravinové lístky. Krom toho byly boromejky pracující v továrnách několikrát stěhovány. Postupně byly z továren uvolňovány do charitních domovů, v lednu 1956 byly z továren propuštěny poslední sestry.³⁵

³⁵ SKB, *Kronika díl X*, s. 175 a SKB, *Vzpomínky sestry Richardis 2012*.

2. Generální představené

V období po Druhém vatikánském koncilu do pádu totalitního režimu vedly Kongregaci tři generální představené: Bohumila Žofie Langrová, Vojtěcha Antonie Hasmandová a Invioláta Marie Krupková. Bohumila a Vojtěcha byly komunistickým aparátem vězněny, ani jednu z nich vězení nezlomilo. Bohumila věnovala mnoho energie přípravám na realizaci Koncilem požadované obnovy Kongregace, Vojtěcha obnovu prováděla a zároveň, přes zákaz ze strany státu, tajně přijímala a formovala nové sestry. Invioláta převedla společenství z doby totality do období demokracie.

2.1 Matka Bohumila (1946 – 1970)

Matka Bohumila, byla do funkce jmenována 24. srpna 1946 papežským nunciem Mons. Xaveriem Ritterem.³⁶ Toto jmenování následovalo po rezignaci Klementiny Zaubmüllerové na post generální představené. Odstoupením z funkce chtěla Matka Klementina Kongregaci ochránit před nařčením z kolaborace s fašistickým Německem.

Žofie Langerová se narodila 1. prosince 1896 ve Slatině u Brna jako první z jedenácti dětí (čtyři z nich umřely v dětství) v rodině živnostníka. Do Kongregace vstoupila v roce 1912 (v Kongregaci byly sestrami tři její tety a tři sestřenice) a po maturitě na Státním učitelském ústavu začala noviciát. Od roku 1919 učila v soukromé škole sester v Praze na Úvoze – „v Křížovce“ a stala se zde ve svých dvaceti osmi letech ředitelkou.³⁷

Mezi svými spolusestrami vnímána jako pokroková sestra, která využívala moderní techniku. Učila fyziku, matematiku a přírodopis, dokázala používat a případně vyladit školní rozhlas. Pořádala filmová promítání a celou školu zapojila do divadelního představení, které pak děti předvedly na Strahově. „*Hlavně pěkné zážitky byly ze školních výletů. Podnikaly jsme výlety k pramenům Vltavy, ke Třístoličníku. Už tenkrát byla velmi zběhlá ve fotografování, takže jsme měly potom krásné vzpomínky. Další rok jsme byly v Beskydech, ... aj na Lysou jsme vystoupily.*“³⁸ Po uzavření církevních škol v roce 1942 začala sestra Bohumila pracovat v kanceláři Zemské věznice pro ženy v Praze Řepích.

V době po únoru 1948 nasazovala své síly, aby pomohla nejen vlastnímu společenství, ale i jiným kongregacím, biskupům, kněžím. Byla svědkem likvidace

³⁶ Srov. 3.3.1

³⁷ SKB, *Nekrolog Matky Bohumily*.

³⁸ TELEVIZE TV-MIS. HOULOUBEK, L., *Bohu a lidem byla milá – Životopisné pásmo o Matce Bohumile Langrové – Vzpomínky sestry Carissimy Reinhardtové*. [online] 23.10.2009. Vranov nad Dyjí. [citováno 10.08.2017]. Dostupné na: http://b2.tv-mis.cz/u02/v150/bohu_mila/10-bohu-a-lidem-byla-mila-64kb.mp3

mnoha domů Kongregace. V roce 1950 umožnila dvaceti osmi novickám složit sliby, ačkoliv ještě nesplnily předepsanou dobu přípravy. Obávala se, že by jako novicky – bez závazku ke Kongregaci – byly nuceny Kongregaci opustit. Vynaložila mnoho úsilí, aby udržela funkční řeholní společenství – bojovala proti zrušení vestiáře,³⁹ dožadovala se přijímání dorostu aj. Jak již bylo zmíněno v předcházející kapitole, k zatčení Matky Bohumily došlo 24. ledna 1952. Do června 1952 byla ve vazbě v Ruzyni. Následovalo odsouzení na dvacet let odnětí svobody (13. června 1952) za zločin velezrady, vyzvědačství pro Vatikán a zpronevěru peněz.⁴⁰ Soudního jednání se zúčastnily sestra Richardis a švagrová Matky Bohumily, paní Maryka.⁴¹

Vězněna byla v Brně, následně v Novém Jičíně a od 11. února 1953 v Pardubicích (od ledna zde byla jiná sestra Kongregace: sestra Priscilla). V květnu přibyla další boromejka: sestra Huberta a na podzim jiných šest: sestry Vojtěcha, Edigna, Doloris, Hermela, Method, Evarista, Placidie. Návštěvy v Pardubicích byly povoleny nejprve jednou za dva měsíce, později každý měsíc. Navštěvovala ji její rodná sestra a také jedna z tehdejších kandidátek, která vystupovala jako její neteř a za použití promyšlených zkratk a krycích názvů ji informovala o dění v Kongregaci.⁴²

Vězení mělo ještě být ztíženo umístěním mezi ženy, které spáchaly vraždy či jiné těžké zločiny. Vedení věznice předpokládalo, že spolužití sester s těmito trestankyněmi bude konfliktní. „*Ale vražednice nás měly rády a nedaly na nás dopustit. Matka Bohumila to prostředí v pardubické věznici snášela velice dobře. Nevím, že by si nějak stěžovala. Snažila se sjednotit se s každým uvězněným. Ta děvčata ji často vyhledávala a žádala ji o radu a sdělovaly jí své dojmy. To společenství tam bylo velmi dobré.*“⁴³

³⁹ *Vestiář* znamená úhradu stravy, oděvu a bydlení. Kongregace byla příjemcem těchto úhrad za všechny sestry a podle potřeb peníze přerozdělovala. Sestry nedisponovaly s penězi.

⁴⁰ SKB, *Rozsudek o vině vyneseny státním soudem v Praze dne 13.6.1952 pod značkou: sp.zn.6, Ts I 41/42.* V rozsudku se mj. uznává vina ze „zpronevěry peněz.“ Tato „zpronevěra“ byla zcela v kompetenci generální představené. Finančně podporovala některé kněze a také poskytla finanční podporu profesorce Růžně Vackové, která z politických důvodů přišla o zaměstnání. Srov. SCHWAB, Simon. *Růžena Vacková a proces Mádr a spol.* [bakalářská práce] Hradec Králové, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, Historický ústav 2015.

⁴¹ SKB, *Nekrolog Matky Bohumily.*

⁴² *Životopisné pásmo o Matce Bohumile Langrové - Vzpomínky sestry Goretti Boltnarové.* Dostupné na: <http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=487>. „*Vždycky u těch návštěv jsem pocítovala napětí, že se to odhalí, že nejsem pravá neteř. Poprvé jsme se setkaly, byly mezi námi dráty a na každé straně bachař. Nemohly jsme k sobě. Postupně se to zlepšovalo, přes sklo, potom i přes stůl a tam bylo možno i něco předat, pokud byli bachaři hodní. Návštěva trvala asi hodinu. Ze začátku jednou za dva měsíce, potom jednou za měsíc. Naučila jsem se, co jí říkat – to mi předložila sestra vikářka. Musela jsem to umět nazpaměť. Bylo to podle zkratk, Marie například znamenala Mateřinec. První setkání s tím drátem, to bylo pro mne smutné. Pak už to bylo veselejší. Matka nikdy nevypadala smutně.*“

⁴³ Vzpomínky sestry Huberty Pijáčkové. Dostupné na: <http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=487>.

Sama Matka Bohumila tuto situaci komentovala slovy: „*Ale nás tam [ve vězení] bylo potřeba. Pán Bůh nás tam poslal.*“⁴⁴ Vězenkyně měly jedno Písmo svaté, které velice opatrovaly a ze kterého vypisovaly liturgické texty, aby mohly společně slavit nedělní bohoslužby. Protože papír mít u sebe nesměly, rozepisovaly texty na klozetový papír. Aby nedošlo ke zneužití nebo k zneuctění, některé vězenkyně po bohoslužbě texty snědly.⁴⁵ Matka Bohumila měla velmi dobrou paměť, dokázala z paměti recitovat evangelia a znala i liturgické texty ke mši svaté. Proto při tajných bohoslužbách odříkávala texty, zatímco někdo hlídal.⁴⁶

O Vánocích 1953 se projevila její štědrost. Sestry v Pardubicích uvězněné až od podzimu neměly žádné peníze, Matka Bohumila ano, protože si mohla od začátku vydělávat pletením svetrů. „*Ona nám koupila pastu na zuby, kartáček – to byla taková radost.*“⁴⁷ I ve vězení věnovala čas a energii prohlubování a obnově duchovního života svých sester a vedla je při duchovních cvičeních, tzv. exerciciích.⁴⁸

V dopisech z vězení Matka Bohumila sestry povzbuzovala k hlubšímu prožívání duchovního života. „*Ano, každý neseme svůj životní kříž a často býváme každý sám sobě největším břemenem, svou slabostí, ubohostí, svými chybami a svou bezmocností. Je třeba hluboké pokory a velké trpělivosti, abychom snesli sami sebe. Jedině v kříži Kristově nalezneme sílu k snášení vlastního kříže.*“⁴⁹ Od příbuzných dostávala do vězení léky na dušnost.⁵⁰ V roce 1955 se přidala k protestní hladovce, po které jí byly odebrány výhody – zákaz návštěv, balíčků.⁵¹ Během osmiletého vězení podstoupila onkologickou operaci s následným ozařováním, po kterém jí zůstaly na těle popáleniny.⁵² Propuštěna byla při amnestii v květnu roku 1960 a následně zažádala o státní souhlas k vedení

⁴⁴ Životopisné pásmo o Matce Bohumile Langrové – Vzpomínky Matky Bohumily. Dostupné na: <http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=487>.

⁴⁵ Životopisné pásmo o Matce Bohumile Langrové – Vzpomínky sestry Huberty Pijáčkové. Dostupné na: <http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=487>: *Ve skupině kolem Růženy Vackové měly ty ženy k tomu takovou úctu, že ty papírky po bohoslužbách vždycky snědly, aby nepřišly na zmar. ... Matka Bohumila byla vůdkyně, autorita, která rozhodovala, jak se máme chovat, aby to bylo v mezích křesťanského smýšlení.*

⁴⁶ Životopisné pásmo o Matce Bohumile Langrové – Vzpomínky sestry Doloris Janákové. Dostupné na: <http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=487>.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ SKB, *Nekrolog Matky Bohumily a Srov. Konstituce 2000*. s.35-36.

⁴⁹ SKB, *Dopis mamince. Pardubice 20. června 1956*.

⁵⁰ SKB, *Dopis mamince. Pardubice. 13. srpna 1956*.

⁵¹ SKB, *Posudek krajského soudu Praha na odsouzenou Žofii Langrovou z 22. prosince 1959*. Podepsán npor. Huňáček Jar.

⁵² SKB, *Nekrolog Matky Bohumily*.

Kongregace. Souhlas jí byl udělen 20. července 1960 rozhodnutím Referátu pro věci církevní Jihomoravského Krajského národního výboru v Brně.⁵³

V roce 1964 žádala Matka Bohumila pražskou prokuraturu o revizi procesu. Celý proces „Mádr a spol.“ byl revidován Zvláštním senátem krajského soudu v Praze, který dne 24. dubna 1969 zrušil rozsudek o vině zúčastněných⁵⁴ – u Matky Bohumily se jednalo o zrušení rozsudku v celém rozsahu a v následujícím roce jí bylo přiznáno odstupné ve výši 97 808 Kčs.⁵⁵ Tato rehabilitace, včetně souvisejícího odškodnění, byla však v lednu roku 1971 napadena tehdejším ministrem spravedlnosti Janem Němcem jako protizákonná a v dubnu téhož roku zrušena krajským soudem v Praze.⁵⁶ Matka Bohumila musela vrátit odškodné v plné výši.⁵⁷ Definitivně rehabilitována byla až v roce 1991.⁵⁸

Po návratu z vězení se Matka Bohumila snažila sestřám zajistit kvalitní duchovní život, který by čerpal, mimo jiné, z kvalitních přednášek konaných v rámci exercicií. Pro zajištění odpovídající úrovně bylo na místě vybrat a pozvat dostatečně kvalifikované přednášející kněze. Mnozí z těch, kteří by kvalitní přednášky byli schopni zajistit, však neměli státní souhlas a z tohoto důvodu bylo velmi riskantní pozvat je do mateřince na Hradišti, který byl pod dohledem StB. Matka Bohumila se proto rozhodla navázat na svoji přednáškovou činnost z doby vězení a začala sestřám dávat exercicie sama. Přednášky namlouvala na magnetofonové pásky, které posílala do dalších komunit.⁵⁹

Matka Bohumila se snažila, aby Kongregace dále rostla: v roce 1961 složily tři sestry do jejích rukou věčné sliby⁶⁰ a 10. července 1967 požádala ministerstvo kultury o povolení přijímat nový dorost. V roce 1969 bylo přijímání dorostu povoleno a po téměř

⁵³ Srov. SKB, *Přípis referátu pro věci církevní při KNV v Brně ze dne 20. července 1960*: „Referát pro věci církevní OŠKK Jihomoravského KNV v Brně souhlasí v souladu s ustanovením § 2 odst. b) ve spojení s § 5 vládního nařízení č. 228/49 Sb. a předpisů jej doplňujících s tím, abyste jako generální představená kongregace MSSKB vykonávala funkci vedoucí kongregace. V této funkci zastupujete uvedenou kongregaci vůči státní správě a ostatním veřejným institucím, řídíte záležitosti kongregace, spoluzodpovídáte za její hospodaření. Výlohy s touto činností spojené jsou Vám hrazeny z prostředků kongregace.“ Podepsán krajský tajemník pro věci církevní Kalina.

⁵⁴ SKB, *Rozsudek Zvláštního senátu krajského soudu v Praze ze dne 24.4.1969*. Podepsán JUDr. Rudolf Nesvadba, předseda senátu.

⁵⁵ SKB, *Rozhodnutí ministerstva spravedlnosti ze dne 15.4.1970*, č.j. 5956/69.

⁵⁶ SKB, *Rozsudek jménem republiky ze dne 29.4.1971*, 1 Tzr 24/71. Podepsán JUDr. Alois Burda, předseda senátu nejvyššího soudu v ČSSR.

⁵⁷ SKB, *Informace ekonomického odboru ministerstva spravedlnosti ze dne 16.7.1971*. č.j.3622/71-OE

⁵⁸ *Usnesení Krajského soudu Praha ze dne 17. ledna 1991*, inv. č. 6 TS I 41/52. Srov. SCHWAB, S., *Růžena Vacková a proces Mádr a spol.*

⁵⁹ V exerciciích vysvětlovala myšlenky dominikána Braita a františkána Urbana. Sestra Regina Kaniová vzpomíná na sérii dvaceti šesti přednášek o Srdci Páně. *Životopisné pásmo o Matce Bohumile Langrové – Vzpomínky sestry Reginy Kaniové*. Dostupné na: <http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=487>.

⁶⁰ Věčné sliby složily sestry: Gabriela Podholová, Emerentiana Matějčková a Řehořka Břichcová.

dvaceti letech byly oblékány první novicky. V témže roce Matka Bohumila umožnila, aby se na Hradišti dvakrát setkaly představené více než sedmdesáti kongregací a řádů z ČSSR.⁶¹ Při druhém setkání, v červnu 1969, přijaly představené memorandum o spolupráci řeholí s biskupy a vypracovaly vzor smlouvy o výpomoci sester v duchovní správě.⁶²

Pracovala také na obnově svého společenství podle usnesení druhého vatikánského koncilu. Mimo jiné zajistila, aby se představené komunit mohly pro úkoly své funkce školit a aby byly pravidelně měněny. Vysvětlovala sestrám nový přístup k modlitbě breviáře a novou liturgii mše svaté. Zavedla soukromé rozjímání⁶³ a také spolupracovala na přípravách sblížení různých větví boromejek se společnými kořeny,⁶⁴ ze kterého později vznikla Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Velmi důležitým krokem obnovy společenství byly přípravné práce týkající se sedmé generální kapituly, volby nové generální představené a vypracování nových konstitucí.⁶⁵ Matka Bohumila tímto položila základy pokoncilní obnovy Kongregace, na kterých pak dále stavěla její nástupkyně – Matka Vojtěcha.

Po zvolení nového vedení pokračovala v práci pro Kongregaci. Zpracovávala protokoly a zprávy z kapituly podle instrukcí plynoucích z koncilu. Účastnila se setkání vznikající Federace, kompletovala kongregační kroniky z let 1900 až 1975 a podílela se na různých překladech z německého jazyka. V průběhu těchto let její zdravotní stav kolísal, projevovaly se zřejmě následky lékařské vězeňské péče. Trpěla srdeční nedostatečností, plicním překrvením, vysokým krevním tlakem a cukrovkou. Zemřela 10. května 1975 ve Znojmě-Hradišti. Na její pohřeb 15. května přijelo asi padesát kněží, boromejky z Vidnavy a z Města Albrechtic vypravily celé autobusy, dostavilo se i mnoho sester z jiných řádů.⁶⁶ Písemně svou účast projevíli biskupové, kapitulní vikáři a také kněží, kteří s Matkou Bohumilou spolupracovali. „*Byla významnou sestrou vaší kongregace, jak délkou života, dlouhými roky jejího řeholního zasvěcení, statečností své angažovanosti, velkou hostitelkou Sekretariátu řeholních společenství a horlivou iniciátorkou časového přizpůsobení Konstitucí.*“⁶⁷ V roce 2011 jí Ústav pro studium

⁶¹ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. s. 189 – 190.

⁶² SKB, *Zpráva o činnosti 1969*.

⁶³ SKB, *Oběžník z 13. listopadu 1969*.

⁶⁴ *PC*, čl. 22.

⁶⁵ ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna. *Vedena Duchem Svatým – Matka Vojtěcha a pokoncilní obnova, její poselství pro dnešní dobu*. s.74-75.

⁶⁶ SKB, *Nekrolog Matky Bohumily*.

⁶⁷ *Kondolence Františka Šilhana, SJ., Srov. Nekrolog Matky Bohumily*.

totalitních režimů udělil in memoriam cenu Václava Bendy – pamětní medaili za svobodu a demokracii.⁶⁸

2.2 Matka Vojtěcha (1970 – 1988)

Při volbě nového vedení Kongregace, která proběhla v rámci sedmé generální kapituly, byla dne 8. července 1970 zvolena generální představenou sestra Vojtěcha Antonie Hasmandová.

Narodila se 25. března 1914 v Huštěnovicích u Uherského Hradiště a k sestrám vstoupila ve svých třinácti letech. Jako čekatelka absolvovala měšťanskou školu ve Frýdlantě nad Ostravicí⁶⁹ a po té vystudovala Učitelství sv. Anny v Praze, zakončený maturitou. V Praze také začala její noviciátní formace. V druhém roce noviciátu (v roce 1934) se přestěhovala do Třeboně, kde učila na škole patřící Kongregaci do ukončení činnosti školy v roce 1942.⁷⁰ Věčné sliby složila v roce 1940.⁷¹ Z Třeboně odešla do Slaného, kde působila jako ošetřovatelka nemocných a raněných vojáků. Německým vojákům pomáhala i v květnu 1945 a to navzdory nařízením zakazujícím tuto pomoc.⁷² „*Vždyť zdravotnictví je mezinárodní, zraněný nepřítel je pouze bezmocný člověk.*“⁷³

Po válce působila ve škole v Brně Líšni, kterou v letech 1947 až 1949 vedla jako ředitelka – do zrušení školy komunistickými úřady.⁷⁴ V roce 1950 byla jmenována představenou v komunitě v Prachaticích, kde na žádost Matky Bohumily od dubna 1951 ukrývala kněze Remigia Janču, OFM.⁷⁵ Jeho přítomnost však byla vyzrazena, StB ho zatkla dne 10. září 1952. V této souvislosti bylo zatčeno i několik místních sester, včetně představené komunity, sestry Vojtěchy. Ta byla během více než roční vazby sedmkrát vyslýchána o své „protistátní činnosti“ a následně odsouzena v zinscenovaném procesu

⁶⁸ ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Slavnostní předání Ceny Václava Bendy 2011*. [online] Listopad 2011 [citováno 06.06.2017]. Dostupné na: <https://www.ustrcr.cz/o-nas/cena-vaclava-bendy/slavnostni-predani-ceny-vaclava-bendy-2011/>.

⁶⁹ Škola patřila Kongregaci.

⁷⁰ Činnost školy byla přerušena kvůli probíhající druhé světové válce.

⁷¹ KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. *Chronologie života Matky Vojtěchy* [online] 2016 [citováno 05.06.2017]. Dostupné na: http://matkavojtecha.boromejky.cz/download/Soubory/WeboveStranky/CZ/Dokumenty/Chronologie_zi_vota_MV.pdf

⁷² ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna. *Matka Vojtěcha – Služebnice Boží – Statečný svědek víry*. s.32

⁷³ HOLKOVÁ, Marie. *Matka Vojtěcha*. s.107.

⁷⁴ *Chronologie života Matky Vojtěchy*.

⁷⁵ Remigius Janča OFM unikl akci K (duben 1950) – likvidaci mužských klášterů, protože v kritickou dobu pobýval mimo klášter. V době svého pobytu v klášteře v Prachaticích byl osobou hledanou StB.

„Jarolímek a spol.“ jako vatikánská špiónka. Za čin „velezrady“ dostala trest odněti svobody v délce osmi let.

Umístěna byla do ženské věznice v Pardubicích, kde se setkala se svými spolusestrami, celkem zde bylo vězněno až dvanáct boromejek. Jeden z nejhorsích případů násilí a šikany páchaných na řeholních sestrách souvisel s rozhodnutím StB přesvědčit se u některých řeholnic, jsou-li skutečně panny. „*A když se ukázalo, že ano, byly [tyto řeholnice] přímo na ošetřovně za účasti lékařky StB chirurgicky deflorovány.*“⁷⁶

Sestra Vojtěcha ve vězení trpěla tuberkulózou plic a zánětem ledvin. V periodickém posudku z roku 1954 byla hodnocena záporně, pro své náboženské založení, kvůli kterému „*klade Boha nad socialistické zřízení a nad pracující třídu.*“⁷⁷ Nepřestávala bojovat za právo na náboženskou svobodu a během návštěvy tajemníka OSN Daga Hammarskjölda v roce 1956 mu spolu s jedenácti spoluvězeňkyněmi napsala dopis popisující omezování náboženské svobody ve věznicích. Dopis nebyl doručen a pisatelky byly potrestány – sestra Vojtěcha k odnětí výhod na tři měsíce a k přesunu do přísnější věznice v Praze – Ruzyni. Zde odmítala pracovat v neděli a za to byla znovu potrestána odnětím výhod. Amnestie v roce 1957 jí byla zamítnuta, propuštěna byla na amnestii v roce 1960 (trest zkrácen asi o čtyři měsíce). Během pobytu za mřížemi napsala sestra Vojtěcha asi sto čtyřicet dopisů.⁷⁸

Po návratu z vězení prožila deset let ve velké komunitě u polských hranic – ve Vidnavě. První měsíce zde pracovala jako uklízečka, později jako administrativní pracovník a od roku 1969 byla jmenována představenou komunity. Matka Bohumila pro ni záměrně vybrala komunitu v ústraní pohraničí, aby ji ochránila před dozorem StB. Přes veškerou snahu o její ochranu došlo za jejího pobytu ve Vidnavě ke dvěma pokusům o fyzickou likvidaci.⁷⁹

Po zvolení do funkce generální představené v roce 1970 navázala na činnost Matky Bohumily v aplikaci reforem vyplývajících z dokumentů druhého vatikánského koncilu. „*Naše nejdůležitější úloha v nynější době je urychlení časově přizpůsobené obnovy naší*

⁷⁶ SCHILDBERGER, František. *Matka Vojtěcha v zrcadle svých dopisů z vězení*. In *Vedena Duchem Svatým. Sborník přednášek z konference o Matce Vojtěše 14. září 2013 v Brně*. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří. 2014

⁷⁷ *Chronologie života Matky Vojtěchy*.

⁷⁸ ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna. (ed.), *Matka M. Vojtěcha Hasmandová SCB – Jsem v dlani Boží, dopisy z vězení*. s. 9.

⁷⁹ *Chronologie života Matky Vojtěchy*.

řeholní společnosti.“⁸⁰ Obnova Kongregace se nemohla obejít bez reformy jejich řeholních pravidel. Proto po uzavření sedmé generální kapituly dostaly všechny sestry k dispozici výsledek práce kapitulárek⁸¹ na těchto pravidlech: *Prozatímní konstituce a stanovy*.⁸² Každá sestra byla Matkou Vojtěchou povzbuzována, aby tato pravidla studovala a aby se zapojila do práce na jejich revizi.⁸³ Podklady, které sestřím umožňovaly studovat jednotlivé články Konstitucí hlouběji, byly písemně shrnuty v tzv. *Kapitulách obnovy řeholního života*.⁸⁴ Matka Vojtěcha tyto materiály připravovala ve spolupráci s odborníky v oboru teologie a zasvěceného života, kněžími J. E. Urbanem, OFM, J. E. Víchou, OFM Cap a J. Zvěřinou. Kromě podnětů ke studiu Konstitucí tyto dokumenty sestřím poskytovaly základy pro jejich duchovní růst a jejich lidskou i křesťanskou formaci.⁸⁵ Matka Vojtěcha sestry vedla i k prohlubování znalostí historie kongregace,⁸⁶ protože „*přizpůsobená obnova řeholního života zahrnuje neustálý návrat... i k původnímu duchu jednotlivých řeholních společenství...*“⁸⁷ Se sestrami sdílela i informace o aktuálním stavu světa a církve – např. po setkání ke Dni povolání, které proběhlo v květnu 1971 v NSR informovala sestry o rozvoji antikoncepce, rostoucí vlně pornografie a šíření nejistoty ohledně kněžského a řeholního povolání.⁸⁸

Stát si v této době vyhrazoval právo schvalovat všechny tištěné texty a odmítal přidělovat tiskárnám papír na tisk církevních publikací. Matka Vojtěcha proto v Moravských Budějovicích zřídila tajnou tiskárnu a kromě KORŽ,⁸⁹ oběžníků a jiných interních dokumentů kongregace zde sestry množily breviáře, dopisy a dokumenty druhého vatikánského koncilu – tyto pak distribuovaly i jiným řeholním společenstvím. Tajný tisk však s sebou nesl riziko obvinění z protistátní činnosti.⁹⁰ Aby se

⁸⁰ SKB, *Oběžník ze 7. října 1970* [první oběžník Matky Vojtěchy. Oběžníky byly dopisy generální představené určené všem sestřím. Kromě Matky Vojtěchy je psala i Matka Bohumila a Matka Invioláta]. Srov. PC, čl. 2.

⁸¹ Kapitulárka je zvolená účastnice generální kapituly.

⁸² SKB, *Prozatímní konstituce a stanovy Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského*. Znojmo – Hradiště. 1971. (tisk pro potřeby Kongregace, vydavatel neuveden).

⁸³ SKB, *Oběžník ze 7. října 1970*.

⁸⁴ Dále v textu pod zkratkou KORŽ.

⁸⁵ SKB, *KORŽ 1970-1988*.

⁸⁶ SKB, *KORŽ 4/72*. [Tento dokument obsahoval souhrn historie Kongregace, rekapitulaci světců v kongregaci zvláště uctívaných a také přehled všech dokumentů II. vatikánského koncilu. Matka Vojtěcha požadované znalosti sester ověřovala zkoušením].

⁸⁷ PC, čl.2.

⁸⁸ SKB, *KORŽ 4/72*.

⁸⁹ KORŽ zkratka pro Kapituly Obnovy Řeholního Života byly dopisy Matky Vojtěchy sestřím.

⁹⁰ Stát si vyhrazoval právo schvalovat všechny tištěné texty. Existovaly seznamy zakázaných slov, která se nesměla v textech objevit. Každá stránka rukopisu musela být opatřena razítkem povolovacího orgánu. Jinak ji tiskárna nesměla přijmout. Srov. BALÍK, Stanislav. – HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století – Druhý vatikánský koncil a české země*. s.86-87.

minimalizovala možnost vyzrazení, sestry podílející se na tisku – většinou členky generální rady – pracovaly v civilu. Hlučnost cyklostylu se snažily zamaskovat tím, že velmi nahlas pustily dechovku. Tištěné Konstituce schválené Svatým Stolcem osobně sestrám rozdávala 15. dubna 1980.⁹¹

Když bylo v Československu v roce 1971 zakázáno přijímat dorost, rozhodla se Matka Vojtěcha i zde přejít do ilegality a přijímat nové členky tajně. Starší sestry ji varovaly, že „*to zavání kriminálem.*“ Matka Vojtěcha se svou zkušeností osmiletého vězení na to odvětila: „*Mně každé jedno povolání za kriminál stojí!*“⁹² S tajnými sestrami se i přes nemalé riziko scházela nejméně dvakrát ročně. Nepřestávala usilovat o možnost přijímat nové členky legálně a 15. listopadu 1985 napsala žádost tehdejšímu předsedovi vlády Lubomíru Štrougalovi. Když nedostávala odpověď, urgovala ji v lednu 1987.⁹³ Tentýž rok v červenci zaslala spolu s ostatními představenými ženských řeholí v Československu podobnou žádost prezidentu Gustávu Husákovi.⁹⁴ Ke změně situace došlo až po její smrti – na podzim 1988 bylo povoleno přijmout nové členky do Kongregace do charitních domovů k péči o staré sestry.⁹⁵ Legislativa změněná po pádu komunistického režimu již přijímání řeholního dorostu nezakazovala.⁹⁶

Matka Vojtěcha se angažovala i v přípravách překladu nové liturgie hodin, kdy podporovala a podněcovala o. Jana Baptistu Josefa Bártu OFM,⁹⁷ který měl první překlad na starost. Boromejky dostaly první výtisky nových žaltářů již v roce 1974,⁹⁸ Česká katolická charita je vydala tiskem v roce 1977.⁹⁹ Pomáhala také mnoha mladým kněžím, pro které byla často vzorem statečného a praktického křesťanství.¹⁰⁰

Její citlivost k lidskému utrpení byla nezávislá na politické příslušnosti nebo na náboženském vyznání trpícího. Poté, co vedoucí charitního domu ve Znojmě – Hradišti, člen KSČ a „hlídač sester“, onemocněl rakovinou, Matka Vojtěcha ho navštěvovala a

⁹¹ SKB, *Vzpomínky s. Aleny 2017* a *Vzpomínky s. Richardis 2017*.

⁹² SKB, *Vzpomínky s. Aleny 2017*.

⁹³ SKB, *Urgence odpovědi na žádost o povolení řeholního dorostu*.

⁹⁴ ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna. *Gli ordini religiosi femminili. Vojtěcha Hasmandová*. In MIKRUT, Jan. (ed.) *Testimoni della fede*. San Pietro in Cariano: Gabrielli editori. 2017. s. 279 – 302.

⁹⁵ V září 1988 vystoupily z ilegality první tři sestry, v listopadu dalších osm sester. *Vzpomínky s. Xavery 2016*.

⁹⁶ Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, kterým se ruší zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní a vládní nařízení č. 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní.

⁹⁷ Jan Baptista Josef Bárta OFM (1921-1982). Kněz, františkán, teolog (Malá teologie z roku 1968), iniciátor neoficiálního vzdělávání řeholníků a vzniku maskovaných komunit, překladatel. Vězněn v letech 1951-1966, znovu odsouzen v roce 1981. Srov. VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o. 2004, str. 41.

⁹⁸ Srov. **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.**

⁹⁹ ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna. *Vedena Duchem Svatým*. s. 86.

¹⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 139 – 148. [např. o. Vojtěch Kodet OCarm.].

doprovázela. Na podzim 1987 propukla její vlastní nemoc, podstupovala ozařování a velmi rychle slábla. Mnoha sestrám zůstala v paměti její účast a ocenění tříhodinového divadelního programu, který mladé sestry připravily k oslavě výročí sto padesáti let přítomnosti boromejek v Čechách. Zemřela 21. ledna 1988. O osm let později, v roce 1996 zahájil brněnský biskup Vojtěch Cikrle diecézní proces blahorečení. V roce 2014 potvrdil papež František dekret o heroických ctnostech Vojtěchy Hasmandové a tím umožnil uctívat ji jako ctihodnou.¹⁰¹

2.3 Matka Invioláta (1988 – 1994)

Po smrti Matky Vojtěchy byla dne 18. června 1988 zvolena novou generální představenou sestra Invioláta Marie Krupková. Narodila se 10. listopadu 1928 v Košticích nad Ohří jako nejmladší dítě v selské rodině. Po obecné škole studovala na gymnáziu v Lounech, poslední dva roky studia a maturitu absolvovala ve francouzském městě St. Germain en Laye. Po návratu z Francie začala studovat francouzštinu a češtinu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Po několika týdnech přednášek se rozhodla změnit směřování svého života a v listopadu 1948 přestoupila na Ošetřovatelskou školu sester boromejek. Její otec byl proti tomu, aby vstoupila do kláštera, proto se stala členkou Kongregace až v roce 1949 po dosažení plnoletosti, tedy ve svých jednadvaceti letech. O necelý rok později, 14. srpna 1950, vstoupila do noviciátu. Namísto plánovaných dvou let trvala její noviciátní formace pouze dva a půl měsíce a 1. listopadu 1950 složila své první sliby. Matka Bohumila umožnila v tento den předčasné složení slibů dvaceti čtyřem novickám,¹⁰² protože se s ohledem na vývoj politiky státu vůči řeholním společenstvím obávala, aby novicky, které vůči Kongregaci neměly oficiální závazky, nebyly státní mocí donuceny klášter opustit. Sestry pak pracovaly jako ošetřovatelky v nemocnici Pod Petřínem.¹⁰³

Po zabrání nemocnice státem v srpnu 1952 byla sestra Invioláta určena do služby účetní v domově důchodců v Prachaticích, v roce 1963 byla přesunuta do domova důchodců v Kúsově jako zdravotnice, od roku 1969 zde působila jako asistentka představené.

¹⁰¹ Vatikánský rozhlas-česká sekce. *Papež schválil dekret o heroických ctnostech boromejky Vojtěchy Hasmandové* [online] Prosinec 2014 [citováno 05.03.2017]. Dostupné na <http://radiovaticana.cz/clanek.php4?id=21182>.

¹⁰² Spolu se čtyřmi sestrami, které prošly dvouletým noviciátem. Srov. 2.1 Matka Bohumila.

¹⁰³ SKB, *Nekrolog Matky Inviolaty*.

Sestry kúsovské komunity ji zvolily jako svou delegátku pro sedmou generální kapitolu, na které byla zvolena sekretářkou generální rady a od Matky Vojtěchy dostala na starost kandidátky. Pro ně i pro jiná děvčata organizovala ve Znojmě – Hradišti duchovní cvičení, tzv. „*meruňkové brigády*. Jednou v Praze zjistila, když šla se svým synovcem Vilíkem, že je někdo sleduje. Měla s sebou notýsek plný adres. Vklouzli do průjezdu a Vilík celý adresář snědl...“ Aby nebudila podezření, nosila sestra Invioláta při setkáních s dívkami civilní oblečení. „*Ona měla takovou károvanou tašku, té říkala „Maringotka“. V ní měla buď civil nebo hábit. Průběžně dle potřeby se třeba na vlakovém nádraží na WC převlékala. Tak to bylo i tehdy, když přišla za mnou na zdravotku.*“¹⁰⁴

Rok před Sametovou revolucí přijala ve funkci generální představené šestnáct tajných čekatelek. Po listopadu 1989 ji čekaly nové výzvy a starosti. Tajné sestry vystupovaly z ilegality a bylo nutné doplnit jejich řeholní šatník. „*Byl to fofr. Pracovní šaty mi pomáhala šít sestra Ruth, sváteční jsem šila sama.*“¹⁰⁵ Kongregaci byla vrácena nemocnice Pod Petřínem. Stávající zaměstnanci měli obavy, že je sestry přicházejí vyhnat. Chovali se proto často nepřátelsky a mezi nimi a sestrami docházelo k mnohým nedorozuměním. Matka Invioláta také řešila těžkou situaci s ubytováním sester, protože domy v blízkosti nemocnice, kde dříve sestry bydlely, ještě vráceny nebyly. Když o urychlené řešení žádala úřady, doporučil jí příslušný referent, „*ať si děvčata postaví na zahradě stany.*“¹⁰⁶

Sestry byly povolány také zpět do domu v Praze – Řepích, aby obnovily spolupráci s vězeňskou službou. Zdejší prostory jim byly vráceny v dezolátním stavu. Kongregace zajistila jejich obnovení. V letech 1990 až 1994 vedla Matka Invioláta jako předsedkyně Konferenci vyšších řeholních představených a tak se podílela na řešení problémů i ostatních kongregací. Toto velmi hektické období se podepsalo na jejím zdravotním stavu. Před volbami generální představené v roce 1994 požádala sestry prostřednictvím oběžníku, aby ji nevolily, že již další úřad ze zdravotních důvodů nepřijme. V roce 1994 jí byl diagnostikován zhoubný nádor. Podstoupila operaci s následným ozařováním a v následujících letech pomáhala v Kongregaci s administrativou, kompletovala kongregační kroniky, spolupracovala na novém vydání knihy o Matce Vojtěše *Láska*

¹⁰⁴ SKB, *Vzpomínky s. Aleny* 2017.

¹⁰⁵ SKB, *Vzpomínky s. Aloisie* 2017.

¹⁰⁶ SKB, *Nekrolog Matky Inviolaty*.

smrtí nekončí. Závěr života prožila ve Znojmě – Hradišti mezi svými starými a nemocnými spolusestrami, kde zemřela zde 29. července 2005.

3. Vliv závěrů Druhého vatikánského koncilu na život a působení sester Kongregace

Druhý vatikánský koncil, zvaný také ekumenický,¹⁰⁷ proběhl v letech 1962 až 1965 a zúčastnilo se ho více než dva tisíce pět set biskupů z celého světa.¹⁰⁸ Svolal jej papež Jan XXIII a po jeho smrti v roce 1963 koncil dovedl do konce papež Pavel VI. Cílem koncilu mělo být tzv. „aggiornamento“, což lze přeložit jako „přizpůsobení“. „*V mluvě papeže [...] znamená především vnitřní obnovu církve, to jest: obnovu a oživení víry a života společenství církve. Víra a křesťanský život se mají stát věcí „dne“, dnešní věci a nikoli více méně pěknou tradicí, která už není s to utvářet přítomnost a budoucnost.*“¹⁰⁹ Na rozdíl od předcházejících koncilů nebyl tento svolán pro překonání nebo vyřešení věroučných či právních sporů. Důležitým úkolem koncilu bylo hledání nových způsobů pastorační práce,¹¹⁰ včetně srozumitelného jazyka hlásání evangelia a přístupu k člověku s ohledem na vývoj společnosti. Papež Jan XXIII pozval na koncil do funkce pozorovatelů členy nekatolických církví a tím učinil významný krok ve snaze katolíků o sjednocení křesťanských církví. Dalším krokem ke smíření bylo zrušení téměř tisíc let staré vzájemné exkomunikace při setkání papeže Pavla VI s konstantinopolským patriarchou.¹¹¹

Koncilní otcové přijali celkem devět dekretů, tři deklarační a čtyři konstituce: *Dei verbum* – O Božím zjevení, *Lumen Gentium* – O církvi, *Sacrosanctum concilium* – O liturgii a *Gaudium et spes* – O církvi v dnešním světě. Jelikož jsou konstituce závazné pro celou církev, byla jim věnována pozornost i v Kongregaci. Otázkou řeholního života se ve své šesté kapitole zabývala konstituce *Lumen Gentium*.¹¹² Koncil zde potvrdil

¹⁰⁷ „*Ekumenický koncil je shromážděním všech vyšších nositelů jurisdikce (tj. okruh členů katolické církve oprávněných hlasovat) za účelem výkonu nejvyšší učitelské a zákonodárné moci, společně s papežem a pod jeho vedením.*“ PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*. Praha: Vyšehrad, spol. s r. o. 1996. s. 33.

Účast českých biskupů na koncilu napomohla k dočasné obnově kontaktů Vatikánu a Československa. Srov. CUHRA, J., *Československo a Vatikán za Pražského jara*. In OPATRŇÝ, A. (ed.) *Kardinál Tomášek a koncil*. Praha: Pastorační středisko při arcibiskupství pražském. 2002. s. 254.

¹⁰⁸ CUHRA, J., *Československo a Vatikán za Pražského jara*. s. 79.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 66.

¹¹⁰ PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*. s. 68 – 69.

¹¹¹ PETRÁČEK, T., *Druhý Vatíkánský koncil* [online] 10.10.2012 [citováno 2017-05-06] Dostupné na <https://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/017473.pdf>, s.3.

¹¹² Matka Vojtěcha sestrám doporučovala studovat a rozjímat tuto šestou kapitolu s názvem *Řeholní stav*. Srov. *Oběžník/KOŘŽ č. 13 z 19. července.1971.*

„začlenění řeholníků do tajemství církve – nevěsty a do apoštolátu církve poslané do světa.“¹¹³

Jednotlivé dekrety a deklaráce se týkaly určitých oblastí života církve. Na obnovu života v řeholních společenstvích byl zaměřen dekret *Perfectae caritatis*,¹¹⁴ řeholníků se z části týkaly také dekrety *Christus Dominus*¹¹⁵ (čl. 11 – 35) a *Ad gentes*¹¹⁶ (čl. 18, čl. 40).

Perfectae caritatis nastiňuje základní inspiraci a obecná kritéria obnovy řeholního života, normy pro jeho aplikaci pak obsahuje druhá část dokumentu *Ecclesiae Sanctae*.¹¹⁷ Tento dokument z roku 1966 vznikl jako výsledek spolupráce komise řeholníků ustanovené po druhém vatikánském koncilu¹¹⁸ a měl rozhodující vliv na obnovu konstitucí a formačních materiálů řeholních společenství v letech 1966 až 1975. Mezi texty, které měly umožnit uplatnění koncilních dokumentů v praxi řeholních společenství a ovlivnily obnovu Kongregace, patří *Renovationis causam*¹¹⁹ – O obnově formace k řeholnímu životu, *Ordo professionis religiosae*¹²⁰ – Obřad řeholní profese a několik pozdějších dokumentů.¹²¹

Ve zprávě o činnosti Kongregace odeslané v roce 1970 do Říma se mimo jiné uvádí: „Představené se starají, aby sestry byly obeznámeny s dekrety Svatého Stolce, které se vztahují na řeholní osoby a aby je prováděly. Zejména kladou důraz na koncilní dekret

¹¹³ *Zasvěcený život ve světle reformy II. vatikánského koncilu (dokumenty z let 1964-1997)*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská s.r.o. 1997. s.15.

¹¹⁴ II. Vatikánský koncil. Dekret *Perfectae caritatis* – O přizpůsobené obnově řeholního života. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2002. s. 361 – 377.

¹¹⁵ II. Vatikánský koncil. Dekret *Christus Dominus* – O pastýřské službě biskupů v církvi. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2002. s. 267 – 297.

¹¹⁶ II. Vatikánský koncil. Dekret *Ad gentes* – O misijní činnosti církve. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2002. s. 459 – 507.

¹¹⁷ PAULUS VI. *Litterae apostolicae Motu proprio datae Ecclesiae sanctae Normae ad quaedam exsequenda ss. concilii vaticani II decreta statuuntur*. (6.8.1966). In *Acta Apostolicae Sedis* 58 (1966), s. 757 – 787.

¹¹⁸ Tato komise měla podporu Kongregace pro řeholníky a také Unie generálních představených-mužů a Unie generálních představených-žen. Srov. *Zasvěcený život ve světle reformy*. s. 43.

¹¹⁹ SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIS SAECULARIBUS (Kongregace pro řeholníky a sekulární instituty). *Instructio de accommodata renovatione institutionis ad vitam religiosam ducendam Renovationis causam* (6.1.1969). In *Acta Apostolicae Sedis* 61 (1969), s. 103 – 120.

¹²⁰ SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO (Kongregace pro bohoslužbu). *Decretum Novus professionis religiosorum ritu – Ordo professionis religiosae* (2.2.1970). In *Acta Apostolicae Sedis* 62 (1970), s. 553.

¹²¹ NAPŘ. *Mutue relationes* (1978) – Direktivy pro vzájemné vztahy mezi biskupy a řeholními křesťany v církvi, nový *Kodex církevního práva* (1983), apoštolské exhortace papežů Pavla VI (*Evangelica testificatio* – Obnovení řeholního života z roku 1971) a Jana Pavla II (*Redemptionis donum* – O Bohu zasvěceném řeholním životě ve světle Kristova vykoupení z roku 1984) a dva dokumenty Kongregace pro řeholníky a sekulární instituty: *La dimensione contemplativa* (Kontemplativní dimenze řeholního života, 1980) a *Essential elements* (Podstatné prvky nauky církve o řeholním životě). Srov. *Zasvěcený život ve světle reformy*. s. 105 – 363.

*Perfectae caritatis a instrukci Motu proprio,¹²² nařizují je předčítati spolu s vlastními Konstitucemi a dekreti. Jejich veřejně předčítání je nařizeno Svatým Stolcem.*¹²³

3.1 První recepce koncilu v životě sester kongregace

Matka Bohumila informovala sestry o reformách souvisejících s požadavky II.vatikánského koncilu prostřednictvím četných oběžníků. Mezi prvními změnami, které se dotkly běžného života sester, bylo dovolení užívání národního jazyka v modlitbě liturgie hodin a v liturgii obecně¹²⁴ a úpravy modliteb používaných při společném jídle. Významnou změnou pro všechny sestry byla úprava řeholního oděvu, kterou vedení Kongregace připravovalo již od roku 1966. „Podle usnesení II. vatikánského koncilu¹²⁵ má být změněno i roucho řeholní [...] má být odlišné od civilního obleku. Má být praktické, hygienické, ale i slušivé. Nemá mít pásku na čele. Má se co nejvíce chrániti škrobení.“¹²⁶ Pražská Kongregace při přípravě nových hábitů konzultovala zkušenosti s rakouskými a s polskými boromejkami. Sestry pracující jako švadleny vypracovaly střihy šatů, závojų a čepců, které následně schválila generální rada.¹²⁷

Na začátku roku 1967 proběhla tzv. převláčka, tj. výměna starého řeholního roucha za nové: „7. ledna byly při ranních bohoslužbách posvěceny nové, tzv. koncilové, řeholní šaty. Obřady vykonal Dp. Josef Bělohradský, kaplan sloupnický. Pronesl krátkou, ale velmi dobovou homilii.¹²⁸ 8. ledna na svátek svaté Rodiny odkládáme dle přání svatého Otce poslušně svá historická roucha a oblékáme šat koncilový.“¹²⁹

Tato velká událost se neobešla bez praktických obtíží, které musely sestry velmi záhy řešit. „Ve většině případů shledáváme, že se mačká malý límeček. Tomu se odpomůže vyztužením. Otevřete uprostřed límeček na spodní straně a vsuňte do něho vložku, co

¹²² Jedná se o text papeže Pavla VI. *Ecclesiae sanctae* (6.8.1966).

¹²³ SKB, *Kanonická zpráva o stavu a činnosti Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského za léta 1949 – 1970 (Opis)*. Odesláno na Kongregaci pro instituty zasvěceného života pro společnosti života apoštolského. Vypracovala Bohumila Žofie Langrová. 1970.

¹²⁴ PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*. s.123 odkazuje na článek 101 SC – „Klerikové se mají modlit hodinky latinsky. Totéž platí i pro příslušníky kněžských řádů. Příslušný představený smí ovšem povolit i zde modlení v mateřštině, má-li se klerikům pomoci, aby oficiem konali s větším užitkem, nebo jde-li o řeholní společnosti nekleriků, zejména o ženské řády a kongregace. Existovaly totiž skutečně ženské kláštery, kde se řeholnice modlily breviář latinsky, ačkoli latinsky nerozuměly ani slovo.“

¹²⁵ Srov. PC 17.

¹²⁶ SKB, *Oběžník z 21. srpna 1966*.

¹²⁷ Sestry švadleny hledaly inspiraci u zahraničních boromejek a zatímco střihy čepců a závojų z Rakouska byly po drobných úpravách převzaty, pro nové šaty byl vymyšlen nový střih (polský střih se neujal). Srov. SKB, *Vzpomínky s. Aloisie 2017*.

¹²⁸ Homilie sestry oslovila natolik, že její celé znění zaznamenaly do kroniky. Srov. SKB, *Kronika Sloupnice S5*.

¹²⁹ SKB, *Kronika Sloupnice S5*.

nejvíce ke krajům, aby se kraje nezvedaly.“¹³⁰ V souvislosti s novým hábitem se řešila také otázka vhodného spodního prádla.

Aby bylo možné realizovat obnovu společenství ve spolupráci se všemi sestrami, doporučovalo jim vedení Kongregace soukromé i společné studium a četbu dekretu *Perfectae Caritatis* a motu proprio *Ecclasiae Sanctae*. Na základě toho potom sestry mohly vypracovat odpovědi na otázky týkající se sestavení nových Konstitucí.¹³¹ V oběžnících Matka Bohumila nepřestávala vysvětlovat důvody pro změnu stanov společenství, reformu modlitby breviáře, formace a vzájemné sesterské lásky. Opírala se mimo jiné i o komentáře odborníků, kteří obnovu podrobně zkoumali – například teologa Reginalda Dacíka OP.¹³²

V souvislosti s uvolněním poměrů v důsledku Pražského jara 1968 bylo v Olomouci otevřeno tzv. Prodloužené katechetické studium, na kterém byli účastníci seznamováni také se změnami souvisejícími se závěry Koncilu. Tohoto studia se postupně zúčastnily desítky boromejek.¹³³

V adventní době v roce 1969 byly do praxe uvedeny některé prvky liturgické reformy. Mše svatá byla sloužena v češtině, věřící byli více zapojeni do liturgie. V Kongregaci došlo také k „*podstatné změně v jednom z nejdůležitějších duchovních cvičení – v rozjímání. Konečně jsme docílily splnění dávné touhy, že můžeme rozjímat každý den soukromě, každá ze své knihy.*“¹³⁴ Do té doby probíhalo rozjímání tak, že sestry poslouchaly předčítané texty. Na autentický duchovní život, který byl podtržen také Koncilem¹³⁵, kladlo vedení Kongregace důraz i přes nedostatek pracovních sil, která znamenala velkou vytiženost sester. K proměně rozjímání vybízela Matka Bohumila sestry následovně:

*„Z toho zvykového, mechanického rozjímání musíme se často probouzet, abychom se dostaly do styku s Bohem, zbavit rozjímání vyumělkovanosti. A kdybychom celé rozjímání věnovaly někdy jen tomu, že bychom docela obyčejným způsobem vzpomínaly, že Bůh je zde... bylo by to dobré rozjímání, nezůstalo by jen formalitou.“*¹³⁶

¹³⁰ SKB, *Oběžník z 18.ledna 1967.*

¹³¹ Srov. ES II, čl. 12-14.

¹³² Dacík Reginald Vincenc, dominikán, teolog. 1907-1988. Z jeho promluvy vycházely informace v oběžníku z února 1969. SKB, *Oběžník z února 1969.*

¹³³ SKB, *Vzpomínky s. Richardis 2017.*

¹³⁴ SKB, *Oběžník z 13.listopadu 1969.*

¹³⁵ Srov. PC čl. 6 – Prvenství duchovního života.

¹³⁶ SKB, *Oběžník z 13. listopadu 1969.* Srov. *Ecclasiae Sanctae II. čl.21. „At se věnuje více času vnitřní modlitbě a odstraní se množství modliteb až na zbožná cvičení, společně v církvi zachovávaná. At je postaráno o to, aby členové byli pečlivě poučováni o tom, jak mají vést duchovní život.“*

Podle dekretu *Perfectae Caritatis* je „společnostem je dovoleno, aby pro vzbuzení povolání informovaly o sobě veřejnost a hledaly dorost.“¹³⁷ Tím dal koncil představeným argument k potřebnosti přijímání dorostu. Matka Bohumila vybízela sestry k apoštolátu vlastním životem a příkladem lásky.¹³⁸ „Věnujte pozornost hodným katolickým dívkám, kde by se dalo tušit řeholní povolání. Nepřemlouvav, neslibovat, ale modlit se za ně, mít o ně zájem a nevtíravě poučovat.“¹³⁹ Těmito doporučeními, která byla správná a i dnes jsou velmi aktuální, matka Bohumila neusilovala o dorost za každou cenu, ale chtěla podpořit zralou a svobodnou volbu povolání mladých dívek.

V prosinci 1970 doporučila Kongregace pro řeholníky a sekulární instituty změny v oblasti svátosti smíření. První změna se týkala výběru zpovědníků. Původní praxe se řídila ustanoveními *Kodexu kanonického práva z roku 1917*, podle kterých byli pro jednotlivé řeholní domy určeni řádní a mimořádní zpovědníci. Řeholnice sice měly možnost požádat o jiného zpovědníka určeného pro ženy, nebylo to však obvyklé.¹⁴⁰ Nově měly řeholnice při výběru zpovědníka větší volnost i možnosti. Druhá změna upravila četnost svátosti smíření, ustálilo se, že se sestry již nezpovídaly každý týden, ale dvakrát za měsíc.¹⁴¹

Další oblastí, ve které po Koncilu nastaly v Kongregaci změny, byla spolupráce se zahraničními generaláty¹⁴² boromejek. „Společnosti a svéprávné kláštery, pokud je to vhodné a se schválením Svatého stolce, ať vytvoří mezi sebou federace, jestliže náleží nějakým způsobem k stejné řeholní rodině.“¹⁴³

Na základě tohoto impulzu se ve Vídni v týdnu od 21. do 29. června 1969 sešly zástupkyně sedmi boromejských kongregací,¹⁴⁴ které se postupně utvářely na základě společných kořenů v Nancy. Jednalo se o první setkání podobného rozsahu a pro české

¹³⁷ PC, čl. 24.

¹³⁸ Srov. PC, čl. 24 „nejlepším doporučením (...) a pozváním k řeholnímu životu je příklad jejich vlastního života.“ a Srov. kapitola 3.3.

¹³⁹ SKB, *Oběžník z 11. října 1968*.

¹⁴⁰ SKB, *Vzpomínky s. Bonaventury 2017*. Z jejího komentáře k situaci před rokem 1970: „Pamatuji si, že jedna sestra žádala, protože náš zpovědník byl její rodný bratr. Jinak si nevzpomínám, že by měl někdo jiného zpovědníka.“

¹⁴¹ Srov. SKB, *Dekret Prot.N.Sp.R.44/70 Kongregace pro řeholníky a sekulární instituty ze dne 8. prosince 1970*.

¹⁴² *Generalát* je v užitém smyslu synonymem pro *Kongregaci*. Označuje společenství, které má svůj vlastní nejvyšší orgán, kterým je generální rada.

¹⁴³ PC, čl. 22.

¹⁴⁴ SKB, Sídla generalátů v jednotlivých zemích: Francie: Nancy. Rakouskou: Vídeň. Německo (NSR): dva generaláty: Graftschaf a Trevír. Polsko: dva generaláty: Mikolow a Třebnice. Československo: Znojmo.

boromejky bylo spojeno s nezvyklou možností vycestovat do zahraničí. „*Boromejky z Československa se smějí konečně poznat s boromejským západem i východem.*“¹⁴⁵

V říjnu následujícího roku se boromejské generaláty setkaly znovu a prostřednictvím šestnácti účastnic odhlasovaly 11. října 1970 vznik Federace milosrdných sester svatého Karla Boromejského.¹⁴⁶ Sestry zkoumaly prožívání spirituality v jednotlivých zemích a konstatovaly, že se od sebe zásadně neliší. Vytvořily společný *Federální direktář*,¹⁴⁷ který obsahuje historický i tehdejší pohled na spiritualitu boromejek a také dokument *Základní pravidlo*, který obsahoval principy fungování nového společenství. Federace a její Konstituce (*Základní pravidlo*) byly církevně schváleny 15. března 1974.¹⁴⁸

Sestry boromejky se v rámci Federace setkávají dodnes a to na několika úrovních. Na oficiální úrovni jsou to setkání generálních představených a členek generální rady, která se konají jednou za dva roky v jednotlivých generálních domech. Dalším plodem existence Federace je možnost strávit s federačními spolusestrami společnou dovolenou a takto prohlubovat neformální vztahy mezi kongregacemi z různých zemí. Třetí úroveň rozvoje federačních vztahů existuje od roku 2010. V rámci tzv. Rodiny svatého Karla¹⁴⁹ se rozvíjí setkávání mladých dívek, které určitou měrou sdílejí spiritualitu boromejek a které v doprovodu sester boromejek různých národností hledají své životní povolání.¹⁵⁰

3.2 Pražské jaro – přijímání dorostu

V době Pražského jara se v Komunistické straně Československa projevil vliv nového, reformního vedení.¹⁵¹ Do duchovní správy se vraceli kněží, kteří byli zbaveni státního souhlasu, z izolace se vrátili internovaní biskupové¹⁵² a ujali se vedení diecézí. Řeholníci vystoupili z ilegality, ženská řeholní společenství mohla znovu přijímat členky. Organizace Mírové hnutí katolického duchovenstva byla zrušena,¹⁵³ řeckokatolická

¹⁴⁵ SKB, *Kronika Z7*, s. 72.

¹⁴⁶ SKB, *Oběžník listopad 1970* a *Srov. Konstituce 2000*, s. 115 a s.130

¹⁴⁷ SKB, *Duchovní direktář Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Nancy 1977*. Samizdat. Znojmo – Hradiště. 1987. 231 s.

¹⁴⁸ *Konstituce 2000*, s. 130.

¹⁴⁹ Originální název: Famille de saint Charles Borromé. Jedná se o otevřené společenství mladých dívek a sester boromejek, které navzájem sdílí boromejskou spiritualitu. Skupinky se setkávají na národní i na mezinárodní úrovni. Společenství vzniklo v roce 2010 v polské Třebnici, zastupuje jej volená prezidentka, více prezidentka a ekonomka.

¹⁵⁰ SKB. *Formační materiály*.

¹⁵¹ V čele strany stanul Alexander Dubček, prezidentem republiky byl zvolen Ludvík Svoboda. *Srov. Diktatura versus naděje*. s.110 – 116.

¹⁵² Štěpán Trochta, Karel Skoupý, Josef Hlouch. *Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. s. 90.

¹⁵³ Již v květnu 1970 se ÚV KSČ rozhodl podpořit vznik „nové mírové organizace katolického duchovenstva“, která se proklamativně k pontifikátu papeže Jana XXIII., když její název obsahoval

církev obnovena, po intervenci administrátora pražské diecéze Františka Tomáška bylo propuštěno šestnáct lidí vězněných pro svou náboženskou činnost. Na Velehradě vzniklo *Dílo koncilové obnovy*, které mělo za cíl seznámit katolíky v Československu s podněty z Koncilu.¹⁵⁴

Boromejky měly v době Pražského jara celkem dvacet osm zájemkyň,¹⁵⁵ které byly do Kongregace přijaty od konce září 1968 do 31. března 1971 jako čekatelky. Byly mezi nimi takové, které na možnost vstoupit do Kongregace čekaly velmi dlouho, v některých případech i šestnáct let. Počáteční formace měla poté logicky různě dlouhou dobu, a proto tyto čekatelky vstupovaly do noviciátu (tehdy spojeného s přijetím nového jména a oblečením řeholního roucha) v různých termínech.¹⁵⁶

První čekatelky byly přijaty do noviciátu 18. března 1969, v předvečer svátku svatého Josefa, jednoho z patronů Kongregace. Dostaly nové řeholní jméno a byly oblečeny v řeholní oděv. Jejich domovskou komunitou byl dům v Moravských Budějovicích, novicmistrovou sestra Richardis Nováková. Sestry zde pracovaly v domově důchodců, jehož vedoucí, ač komunistka, umožnil sestřím ve formaci pracovat na poloviční úvazek.¹⁵⁷ Postupně přibýly další skupiny novicerek: v srpnu 1969 a poté v letech 1970 až 1972. Sestry novicky měly s komunitou společné jídlo a oficium. Modlily se také 30 minutové rozjímání a každý den, od pondělí do soboty, měly jednu hodinu noviciátní výuky (každá skupina zvlášť). Podklady pro výuku byly z počátku různorodé. „*Matka Bohumila mi zprostředkovala kontakt se saleziánským knězem Dittrichem, který působil v Římě a posílal na moje příjmení novinky, které tehdy vycházely v Křesťanské akademii, krom toho existovala ve slovenštině knížka Pojd' za mnou, která se věnovala řeholnímu životu z pokoncilního pohledu.*“¹⁵⁸ Novicmistrová také využívala poznatků získaných v roce 1968 na Katechetickém kurzu, který se věnoval i změnám v řeholním životě v souvislosti se závěry Koncilu. Jednou týdně se noviciátní komunita sešla „u kulatého stolu“, kde se učily říkat jedna druhé veřejně, co jim na druhé vadí. Hlavní zásadou bylo neútočit, nechtít druhou naštvat. Později výukové podklady

název jeho encykliky: Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in Terris*. Činnost tohoto sdružení sledovala politické cíle KSČ. Za pontifikátu Jana Pavla II byla tato organizace dekretem *Quidam episcopi* zakázána. Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J., *Letnice dvacátého století – Druhý vatikánský koncil a české země*. s.107-111.

¹⁵⁴ Činnost Díla koncilové obnovy patřila krátce po 21. srpnu k nepovoleným. Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J., *Letnice dvacátého století – Druhý vatikánský koncil a české země*. s. 107.

¹⁵⁵ SKB, *Vzpomínky s. Richardis 2017*.

¹⁵⁶ K srpnu roku 2017 bylo z těchto sester v Kongregaci patnáct, pět zemřelo a osm Kongregaci opustilo.

¹⁵⁷ SKB, *Vzpomínky s. Richardis 2017*. Srov. také instrukce *Renovationis causam* o náležitostech formace in *Zasvěcený život ve světle reformy II. vatikánského koncilu.*

¹⁵⁸ SKB, *Vzpomínky s. Richardis 2017*.

dodávala jednotně Matka Vojtěcha ve spolupráci se sestrou Inviolátou, svou tehdejší asistentkou.¹⁵⁹

V roce 1972 začalo dalších sedm sester svůj noviciát ve Šternberku, kde je doprovázela novicmistrová sestra Bonaventura Prchlíková. Přišly ve dvou skupinách s měsíčním odstupem: 31. července a 31. srpna 1972. Jednalo se o sestry, které do Kongregace vstoupily legálně, jejich noviciát však již probíhal v utajení. Po oblačce, tj. po oblečení řeholního šatu a tehdy i nového jména, ještě večer odjely na nové místo, kde šly ráno do práce v hábitech. „*Přestože jsme byly novicky, dostaly jsme i černé závoje, jako sestry profesky, abychom nebyly nápadné.*“ Pracovaly ve šternberském Ústavu sociální péče pro duševně vadné děti. Většinu zaměstnanců tvořily řeholnice, včetně staniční sestry. Služba zde byla náročná. „*Celkem jsme se staraly o tři sta dvacet postižených dětí, některé byly zkroucené... Na noční jsme byly dvě. Dům měl pět pater. Šly jsme jedna zdola, druhá shora, v prostřed jsme si daly kávu a šly jsme znovu.*“¹⁶⁰

Ve Šternberku pracovaly novicky (i juniorky) na celý úvazek. Formační hodiny měly jednou denně, v polední pauze,¹⁶¹ kromě magistry je vyučoval i místní duchovní správce Stanislav Špůrek CSsR.¹⁶² Před státem a veřejností byly tyto sestry „legální“, to znamenalo, že bydlely v klauzuře a v závislosti na vytíženosti ve službách se společně se sestrami modlily i stravovaly.¹⁶³

Další kandidátky, které vstoupily v době Pražského jara – byť jejich vstup do Kongregace byl legální, ale do noviciátu vstoupily po roce 1972, byly již sestrami tajnými, které na veřejnosti hábit nosit nemohly.

3.3 VII. Generální kapitula¹⁶⁴ Kongregace a její přípravy

Zmiňované uvolnění politických poměrů v Československu na konci šedesátých let umožnilo generální radě, kromě legálního přijetí nových členek, zahájit přípravy na

¹⁵⁹ Srov. Tamtéž. Přílohy 1-3.

¹⁶⁰ SKB, *Vzpomínky s. Stanislavy 2017*.

¹⁶¹ Sestry pracovaly na tzv. trhané směny – po obědě měly delší pauzu. Srov. SKB, *Vzpomínky sestry Bonaventury 2017*.

¹⁶² ThDr. Stanislav Špůrek, CSsR (1902 – 1988). Dogmatik. U sester boromejek působil jako duchovní správce nejen ve Šternberku, ale také ve Znojmě – Hradišti. Srov. KONGREGACE NEJSVĚTĚJŠÍHO VYKUPITELE. *Historie provincie, 6. kapitola*. [online] říjen 2017 [citováno 2017-10-30] Dostupné na <http://cssr.cz/cz/page/151>.

¹⁶³ SKB, *Vzpomínky sestry Bonaventury 2017*.

¹⁶⁴ Generální kapitula je nejvyšší autoritou v každé řeholní společnosti. Volí generální představenou, její rádkyně (asistentky) a dvě oficiantky (sekretářku a prokurátorku). K jejím povinnostem náleží dohlížet na pokoncilové přizpůsobení, nutně vyvolané následkem nových situací a potřeb. GK náleží úkol, aby provedla koncillem požadovanou revizi Stanov, Direktářů, modliteb a jiných sbírek, odstranila zastaralé př edpisy a upravila je podle výnosu posvátného koncilu. Srov. PC, čl. 3.

generální kapitulu. Podle ustanovení dekretu *Perfectae caritatis*¹⁶⁵ byly všechny sestry s věčnými sliby vybídnuty, aby se zapojily do přípravných prací. Řešily se dva úkoly: 1. přizpůsobení se době a obnova osobního života a 2. dosažení úkolů apoštolátu dnešní doby službou církvi.¹⁶⁶ Impulzem pro zahájení Kapituly byla i zpráva, kterou začátkem roku 1970 přivezla sestra Vojtěcha Hasmandová, tehdy představená ve Vidnavě, na Hradiště „vzkaz [českého, pozn. aut.] episkopátu Matce Bohumile Langrové: *Chcete-li podniknout volby do generální rady, neodkládejte!*“¹⁶⁷

3.3.1. Příprava kapituly a vysvětlení pravidel volby

Zásadními podklady pro pracovní jednání kapituly byly informace získané prostřednictvím dotazníků, které byly velmi podrobné a důkladně připravené. Každý dotazník obsahoval sedmdesát čtyři otázek týkajících se témat stávajících Konstitucí – například: „*Co pokládáte za účel Kongregace?*“ nebo „*Co považujete za pohnutku a cíl panenské čistoty*“¹⁶⁸ Dotazníky vyplnilo pět set patnáct sester. Následně je zpracovala komise kapituly a vyjádřila se k nim. Dalším krokem bylo navržení nových Konstitucí, které měly splňovat požadavky koncilu.

Matka Bohumila sestrám poslala několik oběžníků, ve kterých vysvětlovala důvody svolání kapituly s odkazem na požadavky koncilu a také s poukazem na vlastní Konstituce.¹⁶⁹ Sestrám bylo zdůrazněno, že vše co se kapituly týče, jsou „*vnitřní záležitosti kongregace*“, které sestry nemají nikomu sdělovat.¹⁷⁰

Informovala také sestry o situaci, v jaké se Kongregace nacházela. Předcházející Kapitula se konala v roce 1936. Podle platných Konstitucí (z roku 1921)¹⁷¹ a v souladu s tehdejší platným Kodexem kanonického práva¹⁷² se generální kapitula měla sejít k volbám každých šest let, což se s ohledem na dobovou situaci nepodařilo.¹⁷³

¹⁶⁵ Srov. *PC*, čl. 4. „*Účinné obnovy a správného přizpůsobení se dá dosáhnout jenom spoluprací všech členů společnosti.*“

¹⁶⁶ SKB, *Návrhy sester. VII. generální kapitula 1970-1971.*

¹⁶⁷ SKB, *Kronika Z7*, s. 74

¹⁶⁸ SKB, *Návrhy sester. VII. generální kapitula 1970-1971.*

¹⁶⁹ *KONSTITUCE Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze*, II. nezměněné vydání, Kladno 1948, Knihtiskárna Minařík, Kladno. 192 stran - 1. vydání Praha, 9. července 1921. Zejména články 254, 255, 256, 266 a 269.

¹⁷⁰ SKB, *Oběžník z 1. března 1970.*

¹⁷¹ *KONSTITUCE Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze*, II. nezměněné vydání, Kladno 1948, Knihtiskárna Minařík, Kladno. 192 stran - 1. vydání Praha, 9. července 1921 – článek 269.

¹⁷² *BENEDICTI XV. Codex Iuris Canonici. Romae : Polyglottis Vaticanis. 1917.*

¹⁷³ SKB, *Oběžník z 1. března 1970.*

V prvním řádném termínu, v roce 1942, se generální kapitula nekonala, z důvodu probíhající 2. světové války. Pro mimořádné poměry po druhé světové válce (politické i řeholní) generální radu nevolila generální kapitula, ale jmenoval ji tehdejší pražský nuncius Xaverius Ritter. Jednal na základě zvláštního pověření od Svatého Stolce a doporučení ordinariátního komisaře Kongregace metropolitního kanovníka u sv. Víta Otakara Švece. Ten provedl průzkum mínění sester. Každá sestra s věčnými sliby dostala obálku s lístkem, na který napsala svůj návrh na obsazení úřadu v generálním vedení. Jmenování proběhlo 24. srpna 1946 a jeho platnost byla vymezena svoláním řádné generální kapituly, která by zvolila nové generální vedení.¹⁷⁴ V následujícím období však nebylo možno kapitolu svolat, důvodů bylo více, nejzávažnějším bylo postavení řeholí a katolické církve obecně v době komunistického režimu a s ním související uvěznění Matky Bohumily v letech 1952-1960.¹⁷⁵

Ve snaze obstát co nejlépe v plnění požadavků koncilu, využily sestry pro přípravu kapituly text kardinála Leona Josefa Suenense *Krize a obnova řeholních společností*¹⁷⁶ a dokument *Perfectae Caritatis*, který zdůrazňuje nutnost spolupráce všech členů na obnově společenství.¹⁷⁷ Aby byla kapitula dostatečně reprezentativní, měly být zastoupeny nejen tzv. řádné členky, což byly vyšší představené z titulu své funkce, ale také tzv. delegátky, tzn. sestry zvolené v jednotlivých komunitách. Volit mohly všechny sestry s věčnými sliby. Počet volených delegátek měl být vyšší, než počet řádných členek. Celkem se na kapitolu připravovalo více než šest set čtyřicet sester.¹⁷⁸

Matka Bohumila sestry upozorňovala na pokoncilní postoj církve k volbám a případné opakované volbě představených. „*Posvátná kongregace není nakloněna k potvrzení opětné volby za hranice stanovené konstitucemi (tj. 6 až 12 let), ba naopak: staví se zásadně proti tomu. Když se ponechají v některém úřadě tytéž osoby po celý čas, zamezuje se tím vyškolení dalších představených a volby se tím omezí na úzký okruh osob. Vzhledem k případnému znovuzvolení bude rozhodnutí Církve velmi přísné a potvrzení opětné volby nad stanovenou lhůtu smí být jen velmi řídkou výjimkou.*“¹⁷⁹

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Srov. kapitola 2.1 Matka Bohumila

¹⁷⁶ Pravděpodobně se jedná o text obsažený v publikaci DE BROUCKER, J. *Das Dossier Suenens: Diagnose einer Krise*. Gratz: Verlag Styria. 1970. 340 s. Použití českého či počeštěného názvu pro označení cizojazyčného dokumentu bylo ve zkoumané době obvyklé.

¹⁷⁷ PC čl.4.

¹⁷⁸ SKB, *Oběžník ze 14. března 1970*.

¹⁷⁹ SKB, *Oběžník z 1. dubna 1970*. Matka Bohumila zde uvádí, že se v tomto smyslu k opakované volbě představených vyjádřil již deset let před koncilem tehdejší prefekt Kongregace řeholníků (Matka Bohumila neuvádí jméno, ale pravděpodobně se jednalo o Arcadia María Cardinal Larraona Saralegui,

Prostřednictvím oficiálního vyhlášení byly na 13. června 1970 ve všech domech Kongregace svolány domácí kapituly,¹⁸⁰ na kterých měly být zvoleny delegátky pro generální kapitolu. Hlasy se sčítaly podle předem stanovených volebních skupin, které tvořilo vždy čtyřicet až padesát sester. Pro ilustraci je možné popsat dvě volební skupiny. Jednu skupinu o čtyřiceti sestřích tvořily komunity ve Šternberku (dvacet pět sester), v Moravských Budějovicích (deset sester) a v Určicích (pět sester). Z této skupiny byla zvolena pouze jedna sestra jako delegátka (s nejvyšším počtem hlasů). Jiná situace byla ve velkých komunitách, například ve Vidnavě, kde působilo devadesát osm sester, které byly volitelné jako delegátky kapituly. V rámci této komunity existovaly dvě volební skupiny, za komunitu byly tedy zvoleny dvě delegátky. O této volbě sepsaly jednotlivé komunity Protokol podle vzoru zasláního vedením kongregace.¹⁸¹

Matka Bohumila seznámila všech padesát jedna sester kapitulárek¹⁸² s plánovaným programem volební části kapituly. Její zahájení proběhlo 8. července 1970 za přítomnosti brněnského biskupa Karla Skoupého. Sestry byly upozorněny na to, že se o případných kandidátkách mohou informovat, radit se, ale ne agitovat. Matka Bohumila je upozorňovala, že *„je proti koncilnímu duchu, aby někdo tvrdošijně prosazoval volbu představených, kterým uplynulo úřední období. Naopak, přáním Církve je, aby se představené pravidelně měnily a nebyly olupovány o dobra poslušnosti. „Aggiornamento“ (přizpůsobení dnešku) nedovolí, aby v pokoncilní době zůstal zbytek nějakého kastovníctví, které by mělo zaručeno doživotní setrvání v nějakém úřadě, jak se to dříve velmi často, někde pravidelně, stávalo.“*¹⁸³

Jako odstupující generální představená oznámila sestřím, že v roce 1970 neměla Kongregace žádný majetek, ani žádné dluhy.¹⁸⁴ Veškerý majetek byl totiž Kongregaci zabaven v padesátých letech, jeho hodnota byla téměř 119 milionů Kčs.¹⁸⁵ Během

C.M.F., prefekta Kongregace 1950-1959. Srov. Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae. Dostupné na: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dxiel.html#hist>.

¹⁸⁰ Domácí kapitula byla volebním shromážděním dané komunity, volby se mohly zúčastnit všechny sestry s věčnými sliby.

¹⁸¹ SKB, VII. generální kapitula – příprava.

¹⁸² Dne 20. června 1970. Srov. SKB, VII. generální kapitula 1970-1971

¹⁸³ SKB, Oběžník z 1. dubna 1970.

¹⁸⁴ Srov. ČEŠÍKOVÁ, R. *Vedena Duchem Svatým*, s. 75 a Srov. SKB, *Kanonická zpráva o stavu a činnosti Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského za léta 1949 – 1970 (Opis)*. Tato zpráva obsahuje kromě jiného také informaci o zániku albrechtické provincie: *„Vzhledem k současnému stavu, po pečlivém uvážení všech okolností, převedla Posvátná Kongregace pro řeholníky a světské Instituty domy, příslušející albrechtické provincii, natrvalo k pražské kongregaci dekretem Prot. N. 9845/46 – (B.11.b) ze dne 12. dubna 1969.“*

¹⁸⁵ MOLÍKOVÁ, H. *Právní a protiprávní postavení ženských řeholí v Československu v letech 1948 až 1989* [diplomová práce] Praha, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Katedra právních dějin. 2007. s. 32 – 33.

kapituly byly zajištěny formační přednášky, které měl tehdejší provinciál jezuitů František Šilhan, SJ.¹⁸⁶

3.3.2. Průběh volební a pracovní části kapituly

Volební i pracovní část kapituly proběhly v mateřinci ve Znojmě – Hradišti. Volba generální představené se konala 8. července 1970, zvolena byla sestra Vojtěcha Hasmandová. Získala absolutní většinu hlasů, přestože kvůli věznění a následujícímu životu v ústraní vidnavské komunity ji mnohé sestry znaly jen málo.¹⁸⁷ Následující den přijeli do mateřince církevní tajemníci z Brna (J. Krejčí) a z Ostravy (B. Jasžička) a také kapitulní vikář z Olomouce (J. Vrana). Matka Vojtěcha je požádala o udělení státního souhlasu pro výkon své funkce. Ten jí byl udělen Ministerstvem kultury 4. září 1970.¹⁸⁸

Na volební část kapituly navázala pracovní část, která byla rozložena do tří setkání a proběhla v následujících termínech:

1. setkání: 12. – 15. listopadu 1970
2. setkání: 11. – 15. května 1971
3. setkání: 29. listopadu – 4. prosince 1971.

Hlavní pracovní náplní bylo přizpůsobení Konstitucí požadavkům Perfectae Caritatis. Pracovní setkání vyžadovala důkladnou přípravu, zejména studium materiálů (Perfectae Caritatis a související komentáře),¹⁸⁹ které byly sestřím předem rozeslány. Některé sestry byly Matkou Vojtěchou požádány, aby s předstihem vypracovaly návrhy nového znění konkrétních článků Konstitucí, rozmnožily je na psacích strojích a v požadovaném termínu jí je doručily.¹⁹⁰ Tyto poměrně náročné požadavky na přípravu pracovních částí kapituly se odrazily ve svižném průběhu samotných zasedání. Během několika dní se sestry kapitulárky dohodly na jednotlivých bodech nových konstitucí. Poté text upravily po formální stránce, nechaly vytisknout a rozdaly všem sestřím jako *Prozatímní konstituce a stanovy*.¹⁹¹

Další oblastí, kterou kapitula zpracovala, byla obnova kongregačních zvyků, tradic a různých prvků řeholního života. Modifikace se týkaly ranní modlitby, rozjímání i

¹⁸⁶ SKB, VII. generální kapitula.

¹⁸⁷ ČEŠÍKOVÁ, A. *Pokoncilní generální představená*. In ČEŠÍKOVÁ, A. *Vedena Duchem Svatým. Matka Vojtěcha a pokoncilní obnova, její poselství pro dnešní dobu*. Kostelní Vydří 2014. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, s.r.o. ISBN 978-80-7195-856-7. s. 73-101.

¹⁸⁸ SKB, *Kronika Z7*, s.77.

¹⁸⁹ Komentáře Matka Vojtěcha připravovala ve spolupráci s odborníky, např. s Urbanem a se Zvěřinou.

¹⁹⁰ Sestry své návrhy „rozepisovaly 28x průklepem.“ Srov. *Oběžník/KORŽ č.13 z 19.července 1971*.

¹⁹¹ SKB, *Kronika Z7*, s. 78.

modlitby oficia – zde kapitula upřesnila, v které části modlitby se připojují vlastní modlitby, kdy se přidává modlitba *Te deum*, jaké postoje a gesta se během modlitby budou dodržovat. Změny se dotkly i modliteb a čtení při společném jídle. Zavedlo se, že ve všedních dnech se bude při jídle čtvrt hodiny číst a čtvrt hodiny volně mluvit. Kapitula také stanovila okruh a způsob duchovní četby se zvláštním povzbuzením k soukromé četbě a rozjímání Písma svatého.¹⁹² Bylo doporučeno, aby si před duchovními cvičeními vzaly sestry jeden den dovolené a mohly tato cvičení začít odpočatě.¹⁹³

Upravily se také případy, kdy měla sestra povinnost „hlásit se přestavené.“¹⁹⁴ Tato povinnost zůstala zachována, pokud sestra potřebovala odejít dříve z refektáře¹⁹⁵ nebo pokud přišla pozdě. V kapli platil předpoklad, že odchází z povinnosti nebo z nutnosti a hlásit se nemusela. Po kapitule byly změněny formy pokání za chyby¹⁹⁶ a rozšířily se možnosti návštěv u rodiny na sedm dní za rok. Ve formulaci vzájemného oslovení se ustálilo oslovovat generální představenou titulem *Matko XY*. Do té doby byly všechny místní představené oslovovány *milá máti* a ostatní sestry *milá sestro*. Pro místní představené bylo zavedeno oslovení *sestro představená* (členky generální rady podle jejich funkce: např. *sestro sekretářko*) a ostatní sestry titulovat *sestro XY*.

Ke změně došlo také v korespondenci, sestry mohly psát volně, komu chtěly, jen na psaní v rámci Kongregace potřebovaly dovolení. Před kapitulou bylo obvyklé psát jen rodinným příslušníkům a na psaní jiným osobám bylo potřeba zvláštní dovolení. Dopisy se předávaly v nezalepené obálce sestře představené, která je mohla podle svého uvážení před odesláním přečíst.¹⁹⁷ V sedmdesátých letech bylo v Kongregaci obvyklé, že sestry spaly ve velkých ložnicích, ve kterých byly postele od sebe odděleny závěsy. Přes den zůstávaly závěsy odhrnuté a sestry dodržovaly jednotný způsob stlaní.¹⁹⁸

Vedle všech těchto povinností byl kladen důraz na zajištění volného času: „*Všechny představené, ať velmi dbají, aby sestry měly patřičné volno. Ať ho používají k tělesnému odpočinku, k pracím v klauzuře nebo pro dobro celku a k sebevzdělávání.*“¹⁹⁹ Podpořit odpočinek mělo i nedělní posunutí ranní budíčku a k tomu jednou týdně další možnost

¹⁹² Srov. *PC*, č.5.

¹⁹³ SKB, *Body řeholní kázně*. Tento dokument upřesnila a schválila pracovní kapitula v letech 1970 a 1971.

¹⁹⁴ Hlásit se znamenalo požádat o dovolení, omluvit se, vysvětlit důvody.

¹⁹⁵ Refektář je jídelna sester. Sestry začínaly a končily jídlo společnou modlitbou a mezi tím nebylo zvykem vzdalovat se od stolu.

¹⁹⁶ Jednalo se například o chyby při společné modlitbě. Pokud tato chyba zmátla ostatní natolik, že narušila průběh modlitby, vystoupila chybující do prostoru mezi lavicemi, poklekla a vrátila se zpět.

¹⁹⁷ SKB, *Vzpomínky s. Bonaventury 2017*.

¹⁹⁸ SKB, *Body řeholní kázně*.

¹⁹⁹ Tamtéž.

spát o půl hodiny déle s využitím dispenze od modlitby „*ranního officia*. *Rozjímavou modlitbu však nikdy nevynecháme.*“ Kapitula sestrám doporučila studium Malé teologie,²⁰⁰ aby získaly „*širší rozhled a prohloubily svou víru.*“ Během kapituly se sestry opět věnovaly i náležitostem řeholního oděvu. Rozhodly zjednodušit střihy šatů a přizpůsobit délku šatů i závojų výšce postavy. Vylepšovaly se také doplňky – límečky, čepečky – a v neposlední řadě bylo rozhodnuto o změně barvy punčoch z černé na světlou (tělovou). Pro sestry kromě jednoduchosti oděvu zůstala důležitá i ženskost a určitá míra elegance.²⁰¹

²⁰⁰ BÁRTA, Jan Baptista. *Malá teologie*. 1968.

²⁰¹ SKB, *Body řeholní kázně*.

4. Rozvoj Kongregace v době normalizace

Po násilném potlačení Pražského jara vpádem okupačních vojsk zemí Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968 došlo k opětovnému utužování komunistického režimu. Pobyt sovětských vojsk na území Československa byl legalizován, v komunistické straně došlo k čistkám na základě postoje k okupaci, státní moc obnovila cenzuru a perzekuce. Vzniklo nové sdružení *Pacem in terris*,²⁰² které se snažilo sdružovat duchovní a vést je ke spolupráci s komunistickou mocí.

Nová koncepce církevní politiky přijatá 22. května 1970 znamenala začátek negativních změn ve vztahu státu k církvím. V listopadu 1970 musel ukončit svou činnost Sekretariát představených řeholních společností. Po jednáních se Státní prokuraturou vydalo ministerstvo kultury stanovisko, v němž definitivně odmítlo existenci všech řeholních řádů i kongregací, když stanovilo, že existence řeholních společností je pouze faktická a že tyto nemají právní subjektivitu. Generální prokuratura i Nejvyšší soud odstoupily od svých rozhodnutí z dřívější doby. Důsledkem toho byla ilegality mužských řeholních společenství a určitá tolerance ženských řeholí, které však byly v činnosti omezovány, kontrolovány a s platností od 31. března 1971 nesměly přijímat dorost.²⁰³

Nové dívky však projevovaly zájem o vstup do Kongregace a Matka Vojtěcha zaujala odvážné stanovisko: „*Pojedeme na červenou. Přece nevymřeme.*“²⁰⁴ A navzdory státnímu zákazu začala přijímat dorost.

4.1 Legální komunity a tajný dorost

Kongregace měla v počátcích normalizace přes šest set sester s věčnými sliby, deset novicек a necelé tři desítky čekatelek. V sedmi diecézích žily tyto sestry ve dvaceti osmi domech.²⁰⁵ V pěti z nich žily vedle legálně přijatých sester také tajné členky společenství.

²⁰² Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in Terris*. Činnost tohoto sdružení sledovala politické cíle KSČ. Srov. kapitola 3.2 Pražské jaro – přijímání dorostu.

²⁰³ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. s. 190 – 191. MOLÍKOVÁ, H., *Právní a protiprávní postavení ženských řeholí v Československu v letech 1948 až 1989* [diplomová práce] Praha, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Katedra právních dějin. 2007, s. 52-54.

²⁰⁴ SKB, *Vzpomínky s. Bohuslavy 2017*.

²⁰⁵ SKB, *Kanonická zpráva o stavu a činnosti Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského za léta 1949 – 1970. Příloha*.

4.1.1. Znojmo – Hradiště

Nejvýznamnějším domem Kongregace byl neoficiální mateřinec ve Znojmě – Hradišti. Jednalo se o prostory bývalého probošství řádu Křížovníků s červenou hvězdou. Sestrám byl objekt přidělen v roce 1958. V té době v objektu bydleli pouze tehdejší probošt řádu Ignác Šimek O. Cr. se svou hospodyní a rodina bývalého šafáře. Ostatní prostory byly využívány jako sklad a kanceláře. Stav byl značně zchátralý.²⁰⁶

O původní mateřinec Kongregace přišla 15. srpna 1952, když byly sestry vypovězeny z domu v Praze pod Petřínem. Dům ve Znojmě – Hradišti byl nejen novým místem pro ústředí Kongregace, ale představoval i řešení situace řady sester v důchodovém věku. Dříve sestry přirozeně dožívaly ve svých vlastních domech, ať již při domovech důchodců nebo jiných ústavech. Po jejich zestátnění však při dosažení důchodového věku skončil jejich pracovní poměr a také možnost bydlení v domově či v ústavu. Kongregace se snažila zajistit sestrám jejich vlastní „domov důchodců.“ Neúspěšně bylo žádáno o přidělení domova ve Sloupnici, později také v Novém Jičíně. Podařilo se získat až objekt ve Znojmě – Hradišti. Nutná rekonstrukce začala v červnu 1958, a přestože stavební práce byly teprve v začátcích, již o měsíc později se sem nastěhovaly první sestry. Jejich nový domov byl veden jako Charitní domov pro řeholnice, provozován Českou katolickou charitou, řízen a dozorován civilním vedoucím pracovníkem. Přestože zde sídlila generální rada, nesmělo se o tomto domě oficiálně hovořit jako o mateřinci. V době pražského jara zde při formaci pracovaly kandidátky, novicky a juniorky a po celou dobu normalizace se v místních prostorách setkávaly představené a magistry Kongregace.²⁰⁷

Ve Znojmě – Hradišti se setkávaly sestry v rámci své formace, skládaly zde tajně sliby, byly oblékány při vstupu do noviciátu. Tyto důležité kroky v řeholním životě nových sester probíhaly často za složitých okolností. *„Byla jsem zrovna na rozmluvě u Matky Vojtěchy, když přišla sestra asistentka sdělit, že je pracovní sobota a že bude pan vedoucí v domě.“²⁰⁸ Matka Vojtěcha se zlomek vteřiny odmlčela a to se určitě v duchu modlila a pak s úsměvem řekla, že to nevadí. Ke každým dveřím u kostela se postaví sestry, novicky proběhnou do kostela, ten se zamkne a panu vedoucímu se řekne, že jsou tam exercitantky,²⁰⁹ které nesmějí být rušeny. Tak nás deset novice mělo obláčku s panem*

²⁰⁶ SKB, *Kronika díl XII*, s.5.

²⁰⁷ SKB, *Kronika Z7*, s.82.

²⁰⁸ Vedoucí domova byl pověřený sestry sledovat a podávat hlášení StB.

²⁰⁹ Exercitant, exercitantka – výraz pro osobu konající duchovní cvičení neboli exercicie.

*vedoucím v domě.*²¹⁰ Novicky se po obláčce zúčastnily ještě duchovních cvičení. Po dobu šesti dnů mohly po mateřinci chodit v hábitu. Před odjezdem hábity uložily do podkroví, kde měla každá komunita svou skříň. Popsány byly jako „divadelní skříň“, aby jejich obsah nebudil při případné kontrole zvědavost.²¹¹

Pobyt v mateřinci byl pokaždé spojen s nebezpečím odhalení a vyžadoval velkou opatrnost. Pro sestry, zvláště pro ty tajné, byl však především velkým povzbuzením. *„Když sestra Berarda jako civil dovážela dorost z domečků na Hradiště, třeba ukrytý prádelním košem pod sedadly v autě, byl tím v mladých srdcích vyvoláván důležitý pocit: jsou členkami klášterního společenství.*²¹² A nebyl to jen dorost z „domečků.“ Čekatelky v té době žily tajně se sestrami také při domovech důchodců v Plavči, v Kůsově, v Horní Sloupnici.

Duchovní cvičení, která zde probíhala, nebyla určena jen pro členky Kongregace. O prázdninách sem na duchovní obnovy přijížděla děvčata se zájmem o prohloubení duchovního života. Některá z těchto děvčat později do řádu i vstoupila, ale zájem o řeholní život nebyl nutnou podmínkou k účasti. Přednášky měl domácí duchovní *„pohybovaly jsme se v klausuře, nesměly se přibližovat k oknům a mělo se mlčet, což se s větším či menším úspěchem dodržovalo. Ubytované jsme byly v podkroví na Hradišti v pokojích pro exercitantky.“* Účastnice duchovních cvičení měly kromě přednášek a společné modlitby také možnost požádat o rozhovor tehdejší vikářku sestru Inviolátu a zjistit více o rozvoji duchovního života i o životě zasvěcených osob.²¹³

4.1.2. Tajné sestry v komunitách při domovech důchodců

Po roce 1970 působilo přes dvě stě sester v patnácti domovech důchodců. V pěti z nich žily spolu s legálními sestrami také tajné čekatelky nebo řeholnice. První domov důchodců, kde sestry takto fungovaly, byl ve Frýdku Místku, další pak v Novém Jičíně, v Kůsově, ve Sloupnici a v Plavči.

²¹⁰ SKB, *Vzpomínky s. Aleny 2017.*

²¹¹ SKB, *Vzpomínky s. Angeliky 2017.*

²¹² SKB, *Kronika Z7*, s. 85.

²¹³ SKB, *Vzpomínky s. Angeliky 2017.*

Frýdek-Místek

V dnešním Frýdku – Místku (dřívějšího Místku)²¹⁴ začaly sestry působit v roce 1887 v nemocnici, která byla v roce 1910 transformovaná na chorobinec a v roce 1958 na domov důchodců. Tento dům byl pro tajnou formaci vhodný ze dvou důvodů. Na začátku sedmdesátých let zde nepracovaly žádné civilní pečovatelky (pouze sestry boromejky) a vedoucí bydlel v druhém objektu domova v jiné části města a proto sestry nebyly pod jeho neustálým dozorem. První tajná kandidátka byla žákyně zdravotní školy, která na víkendy jezdila k rodičům. Během týdne bydlela v klauzuře ve společné ložnici se sedmi jinými sestrami. „*V klauzuře mě však nesměla vidět žádná návštěva. Měla jsem klíče a vždy jsem se na chodbě rozhlédla, jestli někdo nejde. Když někdo šel, předstírala jsem, že jdu do kaple, ta byla veřejně přístupná, nebo že na někoho čekám.*“ Modlila se společně se sestrami a dvakrát týdně měla formační výuku se svou magistrou, sestrou Illuminatou Malechovou. Výuka se týkala katechismu a také otázek spojených s lidským zráním a sexualitou.²¹⁵

V roce 1973 vstoupily do Kongregace další dvě čekatelky. Ve třech už v klauzuře bydlet nemohly, a proto pronajaly dvě místnosti v domku na Palkovické ulici, ve kterém sama žila stará paní. Tyto čekatelky bydlely ve Frýdku-Místku do roku 1975. Kromě nich sem dojíždělo několik externích čekatelek. K srpnu 2017 působily boromejky ve Frýdku-Místku ve zdravotních službách a v pastoraci.

Nový Jičín

Do Nového Jičína sestry pozvala již na konci 19. století paní Josefina Kobercová, která zde prostřednictvím své nadace založila v roce 1894 sirotčinec. V sedmdesátých letech 20. století zde sestry pracovaly v Domově důchodců.²¹⁶ V letech 1974 až 1976 byla v tomto místě formována skupina čtyř novic pod vedením sestry Vianney Buštové.

Novicky – v civilu – pracovaly na plný úvazek v domově a bydlely v adaptovaném půdním prostoru v tzv. svobodárně, ze které vedly schody do klauzury. První sliby, jejich

²¹⁴ Do roku 1943 se jednalo o dvě samostatná města Frýdek a Místek. Srov. MAGISTRÁT MĚSTA FRÝDEK-MÍSTEK. *Historie* [online] listopad 2017 [citováno 03.11.2017] Dostupné na <http://www.frydek-mistek.cz/cz/o-meste/informace-o-meste/historie/>.

²¹⁵ SKB, *Vzpomínky s. Bohuslavy 2017*.

²¹⁶ V roce 2010 v tomto objektu fungoval Domov důchodců a Odborné učiliště. Srov. NOVOJIČÍNSKÝ DENÍK. *Z Boromea je odborné učiliště a domov důchodců*. [online] 11.8.2010 [citováno 2017-09-13] Dostupné na http://novo-jicinsky.denik.cz/zpravy_region/z-boromea-je-odborne-uciliste-a-domov-duchodcu.html.

obnovy a duchovní cvičení probíhaly na Hradišti. Těšily se nejen z toho, že mohly na dobu duchovních cvičení obléci řeholní šat, ale také na čokoládovou medaili za úspěšnou zkoušku (z Konstitucí).²¹⁷ Tajné sestry zůstaly v Novém Jičíně až do roku 1979, kdy se místní politická situace začala zhoršovat. Dvě z nich byly přeloženy do domova důchodců v Kúsově.

Kúsov

Domov důchodců v Kúsově byl vybudován v letech 1960 až 1962. V roce 1962 sem bylo přiděleno osm sester boromejek, celkem měl domov dvacet jedna pracovníků. Postupně se počet boromejek – tajně – zvyšoval. V roce 1981 sem přišly tři tajné čekatelky a přidaly se ke třem mladým řeholnicím v civilu.²¹⁸ Podobně jako v Novém Jičíně sestry absolvovaly svou formaci při plném pracovním úvazku. V noviciátě mohly mít každý den hodinu jen díky tomu, že je na tu dobu na oddělení zastoupily jejich řeholní spolusestry. Modlit se chodily společně se sestrami do kaple, obědvaly spolu s ostatními zaměstnanci v jídelně a k dalšímu jídlu chodily tajně do refektáře.

Jako do všech ústavů, kde pracovaly řádové sestry, i do Kúsova dojížděly pravidelně členové StB. Informovali se u vedoucího domova na návštěvy sester, zvláště se zaměřovali na to, nenavštěvují-li je kněží. „*Nikdo se nedozvěděl, že dojížděl do domova za svou starou tetou, nynější kardinál Vlk, tehdy umývač oken v Praze. Měl tajně přednášky u sester v komunitě. Také posloužil svátostí smíření.*“²¹⁹ Kromě budoucího kardinála navštěvovala sestry v Kúsově celá řada kněží, například Jan Fatka, Vojtěch Kodet, OCarm, Václav Chroust, Richard Kavan, Aleš Opatrný, Michal Špaček. Celá komunita tehdy se svolením Matky Vojtěchy přijala *Obnovu v Duchu svatém*.²²⁰ „*Také k nám občas jezdily rodiny z vedlejší farnosti, které byly ve Fokoláre, a s nimi jsme se sdílely o životě s Pánem Bohem, Bylo to vzájemné povzbuzení ve víře a věrnosti.*“²²¹

Sester v civilu přibývalo, držely při sobě a vydávaly se vzájemně za sestřenice. Začínaly být nápadné civilním zaměstnancům tím, že nechodily na zábavy a do kina, za to ale s řeholnicemi po lesích. V zimě jezdily i na běžky, sáňkovaly a bobovaly. Když nastoupil nový svobodný údržbář, začal za sestrami v civilu chodit na noční služby. Pro sestry to bylo nepříjemné, protože je vnímal jako mladé svobodné ženy (nevěděl, že jsou

²¹⁷ SKB, *Vzpomínky s. Simeony 2017.*

²¹⁸ Srov. **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.**

²¹⁹ SKB, *Vzpomínky s. Simeony 2017.*

²²⁰ *Obnova v Duchu svatém* byla součástí nového církevního hnutí, dnes známé také jako Charismatická obnova. Soustředili se zejména na modlitby za vylití Ducha svatého.

²²¹ SKB, *Vzpomínky s. Aleny 2017.*

řeholnice a viděl v nich potenciální partnerky) a ony pro něj neměly adekvátní vysvětlení.²²²

K zásadnímu zvratu v životě komunity došlo na podzim roku 1984, kdy odvezly jeden den k výsledku všechny tajné civilní sestry a následující den i řeholní představenou. „*Odvezli nás tak, jak jsme byly, ve zdravotnických uniformách, bez ohledu na to, že nás nemá kdo v práci zastoupit. V autě jsme seděly vzadu po dvou a mezi námi seděl jeden policajt, abychom se nemohly domlouvat. To byl poprask, když ve Vimperku zastavila tři auta a z nich vystoupilo šest zdravotních sester v uniformách.*“ Některé sestry byly vyslýchány čtyři hodiny, jiné až osm hodin, bez jídla a pití. Od Matky Vojtěchy byly informované, že nesmí zapřít víru, avšak příslušnost ke Kongregaci že mají zatajit. Sestry nic neprozradily a po návratu domů začaly pálit své poznámky z exercicií, z duchovní četby apod. V následujících dnech také z opatrnosti přestaly chodit do klauzury a modlily se ve skladu drogerie, namísto v kapli.²²³

Sestry byly vděčné tehdejšímu vedoucímu panu Jaroslavu Kortusovi, který ač pravděpodobně věděl, že se jedná o tajné sestry, byť v civilu, je nechal i nadále v domově pracovat a žít se sestrami.²²⁴ Sestra představená Marta Nohejlová však z Kůsova musela do dvou měsíců odejít do jiné komunity.²²⁵

Sestry domov opustily v roce 1991 z důvodu odchodu do svého restituovaného majetku. „*Někteří obyvatelé žijící zde mnoho let udržují s řádovými sestrami písemný kontakt dodnes.*“²²⁶

Sloupnice

Přítomnost boromejek ve Sloupnici měla dlouhou tradici. Sestry zde postavily klášter v roce 1867 a v roce 1869 zde začaly učit ve škole. Během druhé světové války byla škola zavřena, v roce 1943 se objekt změnil na azyl pro přestárlé ženy, který v roce 1948 převzal stát.

V roce 1974 se zde o sto dvacet obyvatelk staralo dvacet šest civilních a čtrnáct řádových sester. Počet řádových sester se postupně snižoval, protože sestry, které

²²² SKB, *Vzpomínky s. Aleny* 2017.

²²³ SKB, *Vzpomínky s. Simeony* 2017.

²²⁴ SKB, *Vzpomínky s. Aleny*. Pan Kortus si sester skutečně velmi vážil. Na webu Domova důchodců Kůsov je dostupný jeho komentář k tehdejší situaci: „*Výkonaly mnoho dobrého. Dělalý všechno. S obyvateli i civilními zaměstnanci si velice dobře rozuměly.*“ Srov. DOMOV PRO SENIORY STACHY – KŮSOV. 50. výročí založení domova pro seniory Stachy-Kůsov [online] září 2013 [citováno 14.09.2017] Dostupné na <http://www.domovkusov.cz/?id=19856&action=detail>.

²²⁵ SKB, *Vzpomínky s. Simeony* 2017.

²²⁶ Tamtéž.

odcházely do důchodu, byly nahrazovány civilními zaměstnanci. Z Moravských Budějovic sem byla v roce 1975 přesunuta sestra Richardis Nováková a opět se ujala role novicmistrové – tentokrát však v ilegalitě. Postupně přicházely tajné novicky a sestry – všechny pracovaly jako civilní zaměstnankyně a podobně jako v Kúsově pobývaly v klauzuru jen potají.²²⁷

Ve Sloupnici bydlely spolu se sestrami i některé kandidátky, které doprovázela sestra Luitgarda. Jednou z nich byla Barborka, pozdější sestra Viktima.²²⁸ Na brigády sem jezdily dívky, které měly zájem sestry poznat.²²⁹ Situace v domově se však stávala složitější. Řádových sester (oblečených) ubývalo, a jelikož musely za nájem prostor (které jim byly zabaveny) platit, rozhodly se zmenšit klauzuru. Tak se v roce 1982 ocitly „Jarča s Alenkou“, v té době sestry po věčných slibech, mimo klauzuru.²³⁰

Činnost sester ve Sloupnici skončila v roce 1985 výpovědí ze strany Kongregace pro nedostatek sester v aktivním věku.

Plaveč

V Plavči působila v sedmdesátých letech komunita asi sedmnácti sester. První sestry si sem vyžádala v roce 1950 Charita, když zde domov důchodců zřizovala. Kongregace tehdy volné sestry neměla. Ředitel charity se na doporučení generální představené obrátil na Úřad pro věci církevní a vymohl si, aby pět mladších sester bylo vyvázáno z Vidnavy a z Města Albrechtic.²³¹ Od roku 1960 byl domov ve zprávě Okresního národní výboru Znojmo. Když v roce 1975 přišly tři tajné kandidátky, byl vedoucím již civilní zaměstnanec, pan František Peška. Tajné kandidátky bydlely nad klauzurou, mezi sestry musely vždy proklouznout „*v nestřeženém okamžiku, přestože nás pan vedoucí hlídal – tak když telefonoval nebo si četl. On byl komunista, ale fandil nám.*“ Vstup do noviciátu

²²⁷ Srov. SKB, *Kronika S4*. Kronika obsahuje informace o „civilních sestrách“, se kterými byl v srpnu 1975 navázán pracovní poměr. Jsou zde také zmíněny tajné čekatelky, které se připravovaly na noviciát. Píše se o nich i v roce 1976, kde můžeme číst, že „6.8. odjely tři naše civ. sestry ze III. poschodí současně na hory na dovolenou. Vrátily se velmi osvěžené, zkrásnělé a usměvavé.“ Jednalo se o tři kandidátky, z nichž dvě právě v srpnu 1976 vstoupily do noviciátu – jako sestry Bohdana a Maxima. Píše se o nich i dále – někdy jsou označovány křestním jménem, jindy řeholním.

²²⁸ Srov. SKB, *Kronika S4*. „Dnešním dne se rozmnožily naše řady. Barborka už je naše. 15. září (1979) v den Panny Marie Bolestné našla svůj druhý domov.“

²²⁹ Srov. Tamtéž. Byly mezi nimi i kamarádky Dáša a Stáňa, žákyně zdravotní školy, které znaly sestry z Města Albrechtic. V roce 1980, po vstupu Stáňa (pozdější sestry Aleny) do kandidatury, popisuje kronika jejich brigádnickou návštěvu následovně: „Dáša už pomýšlela na vdavky, zatímco Stáňa přišla v černém pláštiku a s bílým límečkem.“ Jako tajná čekatelka nosila Stáňa svůj čekatelský oblek pouze během duchovních cvičení v mateřnici na Hradišti.

²³⁰ Srov. Tamtéž. „Jarča“ = sestra Maxima. „Alenka“ = sestra Bohdana.

²³¹ SLABĚŇÁKOVÁ, J., *Působení Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského na území brněnského biskupství od jejího příchodu až do dnešní doby (1862-2008)* [netištěná diplomová práce] Brno, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Historický ústav 2008. s. 56.

měly na Hradišti a k jejich radosti se obřadu mohli výjimečně zúčastnit rodiče. Hábity však před odjezdem z Hradiště uložily do skříní. Jejich formace probíhala podobně jako jinde – při plném pracovním úvazku, v rámci tzv. trhaných směn měly jednu vyučovací hodinu denně a to během polední pauzy. Postupem času dostaly tajné sestry další řeholní šaty a do těch se, když byla někdy o svátcích nebo o nedělích příležitost, oblékly a společně v nich večerely. Hábit oblékaly také na mši svatou na přelomu roku, které se účastnily pouze sestry, ale na veřejnosti v hábitu nechodily.²³²

Po věčných slibech v roce 1982 byla mezi prvními z Plavče přesunuta sestra Remigie. „Už v juniorátě jsem pracovala na pozici staniční sestry. U zaměstnanců na těchto pozicích se očekávalo, že budou studovat VUML²³³. To jsem odmítla a oznámila jsem, že odcházím²³⁴.“ O rok později zbyly v Plavči už jen tři boromejky. Dvě z nich, v důchodovém věku, si požádaly o odchod do důchodu, třetí dala výpověď. Činnost sester zde skončila 29. června 1984.²³⁵ Podobně jako ve Sloupnici byl důvodem odchodu sester jejich nedostatečný počet.

4.2 Tajný dorost a tajné komunity

Formace dorostu v legálních komunitách se prolínala s formací v tajných „domečcích“, které začaly fungovat od roku 1975. Většina jich byla ve velkých městech: v Praze a v Brně, jeden „domeček“ byl krátkou dobu také v Jihlavě. Tzv. domečky byly byty nebo domky, které Kongregace koupila nebo pronajala na jména sester, které byly v civilu. Majitelka či pronajímatelka potom vystupovala v roli tety nebo paní bytné, která u sebe nechávala bydlet mladé dívky „z rodiny“, které v tom či onom městě studovaly nebo pracovaly. Každý domeček měl své krycí jméno, často podle toho, komu byla zasvěcena kaple.

4.2.1. První tajná kandidatura v Praze – „Dalimilka“

První „domeček“ měl krycí jméno „Václav“ nebo také „Dalimilka“. Jednalo se o dvoupokojový byt v Praze na Žižkově. Kongregace jej měla od 5. května 1975 v pronájmu (na civilní jméno sestry Adély Hönigové) od paní Jančaříkové, která do

²³² SKB, *Vzpomínky s. Remigie 2016*.

²³³ Večerní univerzita marxismu-leninismu.

²³⁴ SKB, *Vzpomínky s. Remigie 2016*.

²³⁵ SLABĚŇÁKOVÁ, Jana. *Působení Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského na území brněnského biskupství od jejího příchodu až do dnešní doby (1862-2008)* [diplomová práce] Brno, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Historický ústav 2008. s. 56.

znárodnění vlastnila celý dům. Sestrám pronájem doporučil jejich známý kněz František „Dominus“ Míša, SDB. První dva roky zde bydlela sestra Adéla se čtyřmi kandidátkami.²³⁶ Kandidátky jí oslovovaly „paní bytná“. Od roku 1977 se komunita obměnila – se třemi kandidátkami zde žila jejich magistra sestra Vladivojka Polášková. Tu kandidátky na veřejnosti oslovovaly „paní Aničko“.²³⁷

Byt byl v prvním patře, na konci prosklené pavlače, která sloužila jako předsín a jako spíž. V kuchyni se topilo kamny a měla zde postel a skříň sestra magistra. Kromě toho zde bylo za závěsem umyvadlo a pračka se ždímačkou a uprostřed stůl, u kterého společně jedly a také se u něj modlily – naproti na stěně byl kříž a obraz svatého Václava. V druhém pokoji bydlely čekatelky – měly tam postele, skříň a kamna. Topilo se uhlím, které se nosilo ze sklepa. U každé postele bylo možné zatáhnout si záclonku, která byla upevněna na vlasci. Z pokoje vedly dveře do bytu paní majitelky, klíč byl ze strany nájemkyň, které k ní mohly chodit telefonovat a také hrát na klavír. V tomto bytě neuchovávaly sestry Eucharistii, protože pro ni neměly vhodné místo. Záchody byly pro tři byty na pavlači, tedy mimo vlastní byt. Umývat se dalo pouze v umyvadle, kde tekla jen studená voda a tak se jednou týdně chodily čekatelky se svou magistrou vykoupat jinam. V prvních letech docházely sestry za tímto účelu do prázdného bytu pražského nuncia,²³⁸ o který se staraly tři (oficiální) sestry boromejky a později se jezdily vykoupat na druhý konec Žižkova do jiného tajného domečku (krycí název Letnice).²³⁹

Život v kandidatuře byl pestrý. Když byla magistrou čekatelek sestra Vladivojka, musela se ve svých padesáti sedmi letech učit vařit a nakupovat. Celý život totiž pracovala jako švadlena a když šla do důchodu, požádala ji Matka Vojtěcha, aby šla do civilu k čekatelkám. Při vaření neznámých jídel docházelo někdy k úsměvným situacím. „*když jsme chtěly něco uvařit, co neznala - třeba šklubánky. Uvařila brambory, ale nebyla si jistá, co s tím, tak vyrazila na Letnice se poradit. Ovšem ze studených je už nešlo*

²³⁶ SKB, *Vzpomínky s. Bohuslavy 2017*.

²³⁷ SKB, *Vzpomínky s. Angeliky 2017*.

²³⁸ Nunciatura, tzn. velvyslanectví Vatikánu, fungovala plně v letech 1920 až 1939. Po válce byl Vatikán v Československu zastoupen pouze internunciem (prostředníkem). V roce 1950 byl ve spojitosti s tzv. číhošťským zázrakem vyhoštěn internuncius Ottavio de Liva. Československo obnovilo diplomatické styky s Vatikánem v roce 1990. Srov. CUHRA, Jaroslav. *Vatikán a Československo v šedesátých letech*. s. 16.

²³⁹ Informace popisující byt a jeho náležitosti jsou čerpány zejména ze vzpomínek poskytnutých sestrou Angelikou Pintířovou, která se do „Václava“ nastěhovala jako čekatelka v 9. třídě ZŠ (rok 1977) a bydlela zde i první tři roky studia na Střední zdravotnické školy. Ve svých vzpomínkách vzpomínala na okolnosti vstupu do kláštera: „*Nikdo kromě rodičů a bratra o tom nevěděl, ani rodné sestry. Jelikož můj otec byl už podruhé vyhozen ze školy a bratr kněz, nebyla šance, že bych se dostala na střední školu, takže to vypadalo, jako velmi chytrý rodičovský tah, že jsem v Praze v podnájmu a snáze se tak dostanu do školy.*“ SKB, *Vzpomínky s. Angeliky 2017*.

udělat, tak se je pak učila o prázdninách. Nebo chtěla v cukrárně koupit větrníky, aby nám udělala radost, když jsme o nich mluvily, a v cukrárně se ptala po "vrtulnicích".²⁴⁰

Čekatelky chodily denně na mši svatou, navštěvovaly školu, modlily se rozjímání a Modlitbu před spaním, měly povinnost číst denně pět minut Bibli a deset minut duchovní četbu.²⁴¹ V sobotu měly čekatelky formační hodiny na témata spojená s Kongregací (historie, patroni, charisma, spiritualita), v neděli mívaly výuku „obecně katechetickou.“ Tyto vyučovací hodiny byly doplňovány „exkurzemi“ po Praze. Sestra Vladivojka spojovala procházky na čerstvém vzduchu s poznávacími odpoledni věnovanými různým kulturním památkám – například odpoledne věnované návštěvě katedrály, chrámu svatého Mikuláše či Národní galerie. Do přípravy na řeholní život patřily také pravidelné měsíční rozhovory se sestrou magistrou týkající se průběhu jejich života ve společenství, tzv. rozmluvy. Několikrát ročně mohly čekatelky hovořit také se sestrou Inviolátou či s Matkou Vojtěchou, které tajné komunity navštěvovaly v civilu.

V měsíčních intervalech probíhaly i tzv. rekolekce²⁴² - dny zaměřené na prohloubení duchovního života. Aby mohly být v tichu a v soukromí, obvykle byly čekatelky „zalezlé u své postele za záclonkou“ a svůj duchovní rozvoj podporovaly účastí na adoraci v různých pražských kostelech.²⁴³

Domů jezdily čekatelky obvykle na jeden víkend za dva měsíce, na jarní prázdniny a o letních prázdninách na měsíc. Druhý měsíc letních prázdnin trávil v některé komunitě „na brigádě.“²⁴⁴ Jednou za rok, na konci srpna, měly čekatelky na Hradišti třídní duchovní cvičení. Přednášky během duchovních cvičení měl některý z tehdejších duchovních správců sester, jehož přítomnost nevyvolávala podezření.

4.2.2. Další tajné komunity v Praze

V Praze vzniklo v letech 1977 až 1984 dalších šest tajných komunit. V předcházející kapitole je zmíněna komunita, která pod krycím názvem „Letnice“ fungovala od roku 1977 na Žižkově, v ulici Za Vachovem, č.p. 19. Tento dům byl v majetku Kongregace (jako obvykle napsaný na některou ze sester), byla zde kandidatura a poté i noviciát. Ve

²⁴⁰ SKB, *Vzpomínky s. Angeliky 2017*.

²⁴¹ Duchovní četbu určovalo vedení Kongregace. Srov. Přílohy č. 1 – 3.

²⁴² Rekolekce je den prožitý v tichu, určený k prohloubení vztahu s Bohem. Povinnost měsíční rekolekce patří k pravidlům života sester boromejek. Srov. *Konstituce 2000*. články 62 a 63.

²⁴³ SKB, *Vzpomínky s. Angeliky 2017*.

²⁴⁴ SKB, *Kronika S4* a Srov. SKB, *Vzpomínky s. Angeliky 2017*. Čekatelky jezdily např. do Kúsova, Sloupnice, Moravský Budějovic.

stejném roce zakoupila Kongregace další tajný formační domek. Dostal krycí jméno „Arona“.²⁴⁵

Arona

Podobně jako ostatní domky a byty, bylo nutné i „Aronu“ na pražském Chodově před příchodem sester zrekonstruovat. Této rekonstrukce se po dohodě s vedením Kongregace ujal tatínek sestry Zdislavy Davidové.²⁴⁶ Před sousedy mluvil o tom, že chystá bydlení pro svou dceru a také pro děvčata z rodiny, která se chystají do Prahy. Sama sestra Zdislava na žádost Matky Vojtěchy nejen, že oblékla civilní šaty, ale také před úřady vystoupila z Kongregace, aby mohla snáze pomáhat ve formaci mladých dívek. Její životní příběh toto rozhodnutí nemálo poznamenalo. Ve svých vzpomínkách uvedla, že vystoupení z kláštera (ač jen na oko) bylo těžké pro ni i pro okolí. Dokonce i některé sestry si myslely, že skutečně odešla.

„Pocházím z dobré křesťanské rodiny, tatínek byl velmi zásadový člověk, nejen slovy, ale celým svým životem. Když jsem odešla do civilu, tak jsem prakticky nejezdila ani domů k rodičům, protože by to bylo nápadné a všem divné... no vidíte, jaký je a dcera mu odešla z kláštera. On to tak chápal. Když pak za dva roky umřel, tak jsem nejela ani na pohřeb. On to sám tak říkal, ty nejezdí, ty se jenom za mě pomodli. A za další čtyři roky zemřela maminka a bylo to totéž. Takže to zasáhlo i rodinu.“²⁴⁷

Po „vystoupení z kláštera“ bydlela první rok u své tety a říjnu 1977 se nastěhovala do „Arony“. Spolu s ní zde z počátku bydlely čtyři novicky a sestra Edigna Bílková, důchodkyně, která jim pomáhala v domácnosti. Postupně jí však ubývaly síly a tak se mladší sestry o domácí práce dělily. První zdejší novicky pracovaly jako zdravotní sestry v jeslích, jejich magistra v umývárně laboratorního skla – měly tak všechny práci v jednosměnném provozu a mohly alespoň o víkendech žít společný řeholní život naplno. Ve všední dny se společně ráno modlily ranní chvály a (alespoň zkrácené) rozjímání. Rozjímání bylo kráceno, protože sestry chodily před prací na mši svatou a to znamenalo velmi brzké ranní vstávání. Každý den se snažily, vyšetřit si aspoň krátký čas pro řeholní výchovu z materiálů od Matky Vojtěchy (historii, sliby, spiritualitu). V sobotu mívaly společnou výuku, v neděli se po společné mši svaté a obědě obvykle vypravily na

²⁴⁵ Jméno bylo vybráno podle italského rodiště svatého Karla Boromejského.

²⁴⁶ Sestra Zdislava patřila mezi sestry „Pražského jara.“ Do Kongregace vstoupila v roce 1968, v roce 1974 složila věčné sliby.

²⁴⁷ SKB, *Vzpomínky s. Zdislavy 2016.*

společný výlet. Magistra se také snažila mít s novickami a později i s juniorkami pravidelné rozmluvy. Velkou oporou byla Matka Vojtěcha:

„Matka Vojtěcha byla úžasná žena, ona nás tam nejen vyslala, poslala, ona nás tam také navštěvovala, samozřejmě také v civilu. A čas od času se přišla sama přesvědčit, pohovořit se sestrami. Nebo byla jinde na návštěvě v Praze a pozvala nás na návštěvu, abychom si pohovořily o různých otázkách, které se týkaly našeho řeholního života. Jak pokračujeme, jak se nám daří, jaké máme potíže – to všechno s námi prožívala. Pokud vím, tak v těchto věcech pokoncilních se radila s otcem Urbanem, který také bydlel v Praze a kterého navštěvovala a také s jinými, kteří byli nápomocni. Zajistila nám zpovědníky. Všechno sama domlouvala, připravovala, zařídila.“²⁴⁸

Domek „Arona“ byl domovem i dalších magister, novicek a juniorek. Kongregace zde ukončila činnost 15. března 1991.²⁴⁹

Křížek

V roce 1980 byla Matkou Vojtěchou oslovena s žádostí o pomoc s tajnou výchovou dorostu další sestra. Tentokrát to byla sestra Aloisie Veselá, žena těsně před důchodem. S úsměvem vzpomíná, jak se jí při pobytu ve Znojmě – Hradišti podařilo vyřídit si nový občanský průkaz na dobu neurčitou – samozřejmě s fotografií v hábitu. *„Jenže za pár dní přijely sestra Fabiola a sestra Ludmila a oznámily mi, že mi Matka Vojtěcha vzkazuje, abych si nechala udělat nový občanský průkaz s civilní fotografií... Nevěděla jsem, co mám dělat, tak jsem ten občanský průkaz polila olejem a šla jsem s tím na VB.“²⁵⁰* Žádat o nový průkaz šla už v civilu, s civilní fotografií. Poté byla přesunuta do Prahy do tajné komunity „Křížek“ v Braníku. Společně se setrou Piou²⁵¹ – „Boženkou“ a sestrou Drahoslavou domek připravovaly a stavebně upravovaly.

Jednalo se o trojdomek, komunita bydlela v prostřední části. *„Všechno bylo slyšet. Stěny na cihlu. Modlily jsme se v kapli, ale potichu, protože zvlášť jedna sousedka byla velmi zvědavá, a to víte, samý ženský, žádnéj chlap.“* Domek byl ve svahu, v přízemí byla kuchyň a pokoj magistry, kde byla i televize, spíž a toaleta. V prvním patře byly dva pokoje: ložnice a obývací pokoj, který sloužil jako kaple. Podobně jako v jiných domech, i zde byla Eucharistie uložena ve šperkovnici v obývací stěně. Dále pak sprcha a toaleta.

²⁴⁸ SKB, *Vzpomínky s. Zdislavy 2016.*

²⁴⁹ SKB, *Index domů.*

²⁵⁰ SKB, *Vzpomínky s. Aloisie 2016.*

²⁵¹ Sestra Pia Skotálková. Zemřela v roce 2017. Byla pověstná tím, že sehnala vše, a to nejlépe ihned, a také svými rádiovkami a schopností se dát do řeči se sousedy a vybědnout z každé ostudy. Srov. *Vzpomínky s. Angeliky.*

V suterénu byla větší koupelna s pračkou, sklep, kotel na plyn, malý pokoj a vchod na zahrádku.²⁵²

Sestra Aloisie – „Růženka“ byla představenou domu a měla na starosti výchovu nových členek – čekatelek i novicек. Vedla je k samostatnosti, podporovala rozvoj jejich zájmů. „*Měly jsme také chuť se naučit vařit, tak řekla sestře Moderátě,²⁵³ že jí bude pomáhat se šitím a my jsme mohly vařit, co jsme chtěly. Sestra Moderáta mohla do kuchyně jen, když jsme ji volaly o pomoc.*“ Spolu s novickami jezdila na společnou dovolenou do domu Kongregace do Frýdlantu nad Ostravicí, kde mohly chodit po horách. Sestra Aloisie do ničeho nezasahovala, nechala novicky naplánovat cestu, najít spojení, „*pohádat se o to, kdo a jak ponese batoh (všechny chtěli být horlivé a nechtěly ho dát) a bez hněvu zvládla i to, že jsem jednou našla spoj, který jel jen v sobotu a on byl pátek. Tak se na místě jelo jinak. Hodně jsme se tak naučily ke společnému soužití. Také jsme hrály divadlo i pro Hradiště - o Josefu Chauvenelovi a také o Cyrilu a Metoději.*“²⁵⁴ Přenechávala jim i jednání s úřady ohledně vyřizování náležitostí kolem společného bydlení. Tento přístup nebyl v té době v Kongregaci obvyklý. Zvlášť velký rozdíl existoval v porovnání s životem mladých legálních sester, které žily ve větších komunitách. Tam byly práce pro komunitu poměrně pevně rozděleny, např. přípravu jídla zajišťovaly určené sestry kuchařky, příležitost k vaření jiné sestry neměly. Jednání za komunitu vůči externím subjektům měly na starosti představené nebo jejich asistentky, ostatní sestry pobývaly mimo komunitu minimálně.

Novicky z „Křížku“ pracovaly na směny, noviciátní výuka proto obvykle probíhala dopoledne pro odpolední směnu a odpoledne pro dopolední směnu. Podobně jako v „Aroně“ i zde se využívaly materiály od otce Urbana předané Matkou Vojtěchou pod názvem *Vzrůst ke Kristu*²⁵⁵ a novicky se učily Konstituce. V juniorátě potom byly hodiny dvakrát týdně a probíraly se dokumenty druhého vatikánského koncilu.²⁵⁶

Další tajné domky v Praze fungovaly pod krycími názvy Václav 2 (Na Kozačce 8, 1982-1989), Nové Letnice (Dářská 44, 1984-1997) a Josef (1984-1997). V každém z nich se formovaly tři až čtyři mladé sestry a žily zde spolu se sestrami důchodkyněmi. Počty v jednotlivých formačních skupinách byly záměrně nízké, a to z bezpečnostních

²⁵² SKB, *Vzpomínky s. Aloisie* 2016.

²⁵³ S Moderáta byla starší sestra důchodkyně, která se starala o zázemí komunity.

²⁵⁴ SKB, *Vzpomínky s. Angeliky* 2017.

²⁵⁵ URBAN, Jan Evangelista. *Vzrůst ke Kristu*. 1969. 119 s. Tato dvoudílná kniha byla znovu vydána v roce 1993 nakladatelstvem Alverna.

²⁵⁶ SKB, *Vzpomínky s. Angeliky* 2017.

důvodů. Větší skupiny mladých děvčat by mohly vzbudit nežádoucí pozornost. Všední dny se zde podobaly životu popsanému ve výše uvedených domech, proto zde nebudou detailněji vylíčeny. Zkoumané období života boromejek pomohou dokreslit následující události.

Jak již bylo řečeno, domečky byly kupovány na jména sester v civilu. Ne vždy však „majitelka“ v domě bydlela. Problémy začaly, když se o dům začal někdo zajímat, jako tomu bylo v Nových Letnicích. Poslanec, který bydlel v ulici, se začal shánět po majitelce tohoto velkého domu se zahradou. Tou byla sestra Angelika, která však bydlela jinde. Několikrát se sice dostavila na plánovanou schůzku se zvědavým poslancem, ten ale pojal podezření („majitelka“ v domě nebyla často vidět a navíc se v něm neorientovala) a posléze přišlo udání, že se majitelka obohacuje nelegálním pronájmem. Sestra Angelika se tam pro jistotu přestěhovala. Velkou zásluhu na uklidnění situace však měla výmluvnost a přátelskost sestry Pii, která velmi dobře vycházela se sousedy. Jeden ze sousedů, který byl předsedou pouličního výboru KSČ ji (s. Piu), „*dokonce chtěl najmenovat na národní výbor do sociální komise. Sestra Pia po tom udání také občas se sousedy prohodila, kolik má práce na zahradě, a "mladej nepřijede, protože dělá na vnitru a furt má služby" (měla nějakého synovce u silniční policie.)*“ Sestry tak byly uchráněny domovní prohlídky a dalších možných komplikací (např. výslechů).²⁵⁷

Asi deset minut pěšky od domečku Nové Letnice byl velmi zdevastovaný románský kostel, do kterého byl asigován (dostal státní souhlas) kněz Jiří Paďour OFMCap.²⁵⁸ Po té, co provedl nejnnutnější úpravy, začal sloužit mši svatou v sakristii. Sestra Pia (*jako paní v rádiovce*) se mu nabídla, že by pomohla s úklidem a on souhlasil. Vodu na úklid musely vozit z domu na kárce, protože u kostela nebyl funkční vodovod. I přes poskytovanou pomoc byly sestry zprvu opatrné, nevěděly, na kolik mohou novému knězi důvěřovat, a proto mu nesdělovaly, ani kde a jak bydlí. Po několika měsících, když měl pro ně příležitostné přednášky u nich v komunitě, se této velké opatrnosti společně zasmáli.²⁵⁹

Dům na Malostranském náměstí, ve kterém byla komunita pod názvem „Josef“, spadal do péče památkového úřadu, jehož úředníci přicházeli na kontrolu, zda nejsou

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Jiří Paďour OFMCap (1943 – 2015). Na kněze vysvěcen v roce 1975. V letech 1977 – 1986 bez státního souhlasu. V roce 1978 vstoupil tajně do řádu kapucínů, kde působil jako provinciál (1991 – 1997). Biskupem vysvěcen v roce 1997. V letech 2002 – 2014 biskupem českobudějovické diecéze. Srov. AMBROŽ, P., *Zemřel Mons. Jiří Paďour* [online] 11.12.2015 [citováno 15.8.2017] Dostupné na: <https://www.cirkev.cz/archiv/151211-zemrel-mons-jiri-padour>.

²⁵⁹ SKB, *Vzpomínky s. Angeliky 2017*.

v domě prováděny nepovolené úpravy. Sestry měly obavu, aby jejich společenství nezbudilo podezření a tak při kontrolách narychlo uklízely (například prostřený stůl, u kterého obědvaly), s úředníky jednala pouze představená a ostatní sestry se schovaly do skříní. V osmdesátých letech na ně přišlo udání, že se v domě provozuje nevěstinec. Sestry, které tam měly trvalé bydliště, se musely k vysvětlení dostavit na úřad.²⁶⁰

4.2.3. Domky a byty v Brně

Jedna z prvních tajných komunit v Brně vznikla v roce 1973 v sousedství oficiálního domu na Charbulově ulici. Určitou dobu zde bydlely čtyři tajné čekatelky a dvě sestry. Jednalo se o pronajatý přízemní byt, ze kterého bylo možné dveřmi udělanými v plotě a krytými vzrostlými stromy, projít nepozorovaně do vedlejšího oficiálního domu. V legální komunitě, založené v roce 1971, bydlely sestry – důchodkyně a poskytovaly zázemí Matce Vojtěše i jiným sestrám, které byly na cestách. Krom toho byla tato komunita určitým „uzlem“, kde se mohly scházet tajné členky Kongregace, které bydlely v Brně.²⁶¹

Z tohoto nepříliš vyhovujícího bytu se komunita přestěhovala do přízemního, řadového domku na Geislerově ulici, který měl krycí jméno Nazaret. Se dvěma staršími sestrami (magistrou a její pomocnicí) zde bydlely a formovaly se čekatelky.²⁶² Ty bydlely v pokoji do ulice – měly k dispozici dvě dvoupatrové postele, dvě skříně a stůl na učení. Nejpočetnější byla skupina čtyř čekatelek. K modlitbě se všechny obyvatelky scházely v kapli – v úzké místnosti s pohovkou a malou skříňkou se šperkovnicí, kde byla uložena Eucharistie. Domek byl vybaven také kuchyní a koupelnou s WC. Ve středu zástavby byl malý dvorek a za ním pokoj, ve kterém bydlely starší sestry – „paní bytné.“²⁶³ Kongregace vlastnila tento dům v letech 1975 až 1989. V následujících letech byly založeny další domky: „Cyrilka“ na Viniční 39 v Brně Židenicích (1979-1983/1997) a „Marie“ na Wolkerově 8 (1985-1994).²⁶⁴

Po dobu dvou let (1983-1985) měly také sestry pronajatý jednopokojový byt v prvním patře v domě na Bajerově ulici č. 5. Nájem Kongregace získala přes rodinu jedné ze sester. Krycí jméno této komunity bylo „Tomáš“, protože byt se nacházel dvě stanice tramvají od kostela svatého Tomáše. V jednom pokoji bydlely jedna až dvě

²⁶⁰ SKB, *Vzpomínky s. Bonaventury* 2017.

²⁶¹ SKB, *Vzpomínky s. Remigie* 2016.

²⁶² SKB, *Vzpomínky sester. Anonymní sestra.*

²⁶³ SKB, *Vzpomínky s. Miriam* 2017.

²⁶⁴ SKB, *Index domů Kongregace.*

kandidátky spolu se sestrou Joannes (mladá tajná řeholnice), v kuchyni pak sestra představená a sestra magistra Vladivojka (důchodkyně, působila jako magistra i v jiných tajných komunitách. Více viz výše). Kapli sestry zařídily, podobně jako jinde, v místnosti pro spíž. Byla zde klenotnice, ve které měly uloženou Eucharistii a několik maličkých židliček, na kterých sestry seděly při společné modlitbě. Sestra Vladivojka měla ve svém občanském průkaze fotku v hábitě. Když potřebovala vyřídit nějakou záležitost, kde průkaz potřebovala, půjčovala si jej od kandidátky Antonie.²⁶⁵

4.2.4. Jihlava

Dvojice čekatelek prožila část své formace pod vedením magistry sestry Illumináty Malechové v jihlavském bytě, který měl krycí jméno „Vojtěch“. Komunita zde vznikla proto, aby dívky mohly již při nástavbovém studiu zdravotní školy začít tajnou formaci. V letech 1988 až 1990 bydlely se svou magistrou ve dvou místnostech: v jednom pokoji a v kuchyni. Místnosti byly pronajaté v bytě, kde další pokoj obýval jihlavský kapelník. Kuchyně byla přepažena skříněmi a tak vznikl na jedné straně skříní prostor pro malou kapli, na druhé straně kuchyňský kout a „ložnice“ magistry. Čekatelky bydlely v druhé místnosti.²⁶⁶

Denní program byl přizpůsoben studiu dívek, a proto byly společné aktivity, výukové hodiny a modlitby soustředěné na odpoledne a večer. Denně se účastnily mše svaté – kvůli bezpečnosti však čekatelky navštěvovaly jiný kostel, než jejich magistra. Všechny chodily v civilu. Magistra, aby nemusela hledat nového zubního lékaře s rizikem, že bude muset ukázat občanský průkaz, omezila i preventivní návštěvy. Došlo však k tomu, že se zuby rozbolely a otekla jí tvář. Tehdy ji v kostele oslovila cizí paní: *„řekla mi, že si o mě myslí, že jsem sestra, že je jí mě líto. Zavolala svému příbuznému zubaři a on mi vytrhl čtyři zuby. On to věděl, kdo jsem, byl to věřící člověk.“*²⁶⁷

Na velikonoční a vánoční svátky jezdily čekatelky domů. Vozily odtud domácí vajíčka, koláče a podobné „výslužky“. Chod domácnosti však, včetně nájmu, financovala Kongregace. Základem byl důchod sestry Illumináty, ke kterému jí jedna sestra (v civilu) vozila další potřebné peníze z mateřince ze Znojma – Hradiště. Rozpočet však měly napnutý a stalo se také, že sestra z mateřince zapoměla peníze předat. *„Oni (čekatelky) jely na ty Velikonoce, a já jsem jim dala poslední, co jsem měla s sebou, aby měly. A*

²⁶⁵ SKB, *Vzpomínky s. Agnes* 2017.

²⁶⁶ SKB, *Vzpomínky s. Alžběty* 2017.

²⁶⁷ SKB, *Vzpomínky s. Illumináty* 2016.

doma jsem neměla nic, vůbec nic. Od jídla jsem měla jen trošku nudlí do polívky a našla jsem tam trochu sypání, mouku s cukrem. Tak jsem celý Velikonoce jedla nudle do polívky. A měla jsem co jíst a byla jsem šťastná... ²⁶⁸

Tato filiálka byla zrušena po tom, co čekatelky dokončily školu a vstoupily do noviciátu – v červnu roku 1990.

4.3 Působení legálních sester

Ve zkoumaném období měla Kongregace více než sedm desítek neoficiálních členek, které byly ve formaci doprovázeny další desítkou sester, které se převlékly do civilu a dostaly se tím také do ilegality. Nové, mladé tváře byly velkým povzbuzením pro společenství, které nezadržitelně stárlo a zmenšovalo se. Celkový počet obyvatelk charitních domovů ve Znojmě – Hradišti, v Městě Albrechticích a ve Vidnavě přesahoval v roce 1970 tři stovky. Většinu z nich tvořily sestry nemocné a staré. Pečovaly o ně členky Kongregace.

Další tři stovky sester byly, až na výjimky, činné v domovech důchodců nebo v ústavech sociální péče pro mentálně postižené.²⁶⁹ K 31. prosinci 1970 bylo rozdělení sester v jednotlivých domech následující:

(arci)diecéze	název domu	činnost	počet sester
Litoměřická	Jířikov	Domov důchodců. Ženy i muži.	21
Litoměřická	Šluknov	Domov důchodců. Ženy i muži.	21
Královeshradecká	Obora	Domov důchodců. Ženy i muži.	6
Budějovická	Prachatice	Domov důchodců. Ženy i muži.	13
Budějovická	Stachy-Kůsov	Domov důchodců. Ženy i muži.	9
Budějovická	Strakonice	Domov důchodců. Ženy i muži.	9
Olomoucká	Frýdlant nad Ostravicí	Domov důchodců. Ženy i muži.	21
Olomoucká	Místek	Domov důchodců. Ženy i muži.	6
Olomoucká	Nový Jičín	Domov důchodců. Ženy i muži.	15
Brněnská	Božice	Domov důchodců. Ženy i muži.	20
Brněnská	Moravské Budějovice	Domov důchodců. Ženy i muži.	21
Brněnská	Plaveč	Domov důchodců. Ženy i muži.	20
Královeshradecká	Sloupnice	Domov důchodců. Ženy.	17
Olomoucká	Úřčice	Domov důchodců. Ženy.	6
Vratislavská	Frýdek	Domov důchodců. Ženy.	10
Brněnská	Znojmo-Hradiště	Charitní domov pro řeholnice.	114
Vratislavská	Město Albrechtice	Charitní domov pro řeholnice.	87
Vratislavská	Vidnava	Charitní domov pro řeholnice.	104
Olomoucká	Ostrava-Poruba	Charitní služby.	4

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Tehdy se uvádělo „duševně vadné“

(arci)diecéze	název domu	činnost	počet sester
Litoměřická	Česká Kamenice	ÚSP pro duševně vadné děti.	11
Olomoucká	Šternberk	ÚSP pro duševně vadné děti.	25
Pražská	Leontýn	ÚSP pro duševně vadné chlapce.	15
Královehradecká	Podlesí	ÚSP pro duševně vadné muže.	10
Budějovická	Hrabice	ÚSP pro duševně vadné muže.	15
Vratislavská	Komorní Lhotka	ÚSP pro duševně vadné muže.	7
Vratislavská	Hošťálkovy	ÚSP pro duševně vadné ženy.	9
Pražská	Praha 1	vedení domácnosti apoštolské nunciatury.	3
Pražská	Karlovy Vary	vedení domácnosti apoštolské nunciatury.	5

V těchto zařízeních sestry pracovaly pod civilním vedením a přístup civilního vedoucího značně ovlivňoval životy sester. V mnoha případech si vedoucí sester vážil pro jejich pracovní postoje a výkony a život jim příliš nekomplikoval. Tak tomu bylo například ve Sloupnici nebo v Moravských Budějovicích, kam sestry přišly v roce 1936. Kromě činnosti ve starobinci zde tehdy založily mateřskou školu a pořádaly různé kurzy domácích prací. V sedmdesátých letech pracovaly už pouze u seniorů, byly jich zde asi dvě desítky, civilní zaměstnanci nebyli početní. Vedoucí, podobně jako v jiných zařízeních, měl z titulu své funkce za úkol sestry hlídat a podávat hlášení o jejich činnosti a případných přestupcích. Jeho přístup k sestrám byl však relativně vstřícný. S ním i s ostatními civilními zaměstnanci bylo možné dobře spolupracovat.²⁷⁰

Mladé sestry v Moravských Budějovicích žily ve značně uzavřeném prostředí, které je určitým způsobem chránilo od vnějších vlivů. „*Ven jsme moc nechodily, s lidmi jsme se nesetkávaly. Práce bylo hodně, třeba na procházku jsme mohly jen v neděli, pokud bylo volno. Měly jsme zakázáno stýkat se i s bohoslovci, s kněžími a se sestrami jiných řádů.*“²⁷¹

O některých tajných spolusestrách se v komunitě vědělo, sestry se navzájem znaly. Nesměly o nich však mluvit, psát v dopisech a kontaktovat je, což pro některé bylo lidsky náročné. „*To bylo těžké, když jsem byla hospitalizovaná v nemocnici v Praze, docela sama, na oddělení pracovala sestra Bohuslava – v civilu – a nemohly jsme si nic říct, dát najevo, že se známe.*“²⁷²

²⁷⁰ Srov. kapitola 3.3 Pražské jaro – přijímání dorostu.

²⁷¹ SKB, *Vzpomínky s. Stanislavy 2017*. Tehdejší situace byla jen těžko srovnatelná s dobou po Sametové revoluci.

²⁷² Tamtéž.

Působení sester na tomto místě nebylo přerušeno a v roce 1991 došlo k navrácení domova do vlastnictví Kongregace. Pod původním názvem Domov svatého Antonína provozovala Kongregace v roce 2017 jako jeho zřizovatel Dům pro seniory s kapacitou osmdesáti lůžek.

Závěr

Jak je patrné, působení a rozvoj Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského nebylo v době po Druhém vatikánském koncilu jednoduché. Omezení ze strany státu mířila k tomu, aby řeholní společenství postupně zanikla. A skutečně, jak vyplývá i z mé práce, velmi život sester ztížila. Překvapující je, že Kongregace, která měla v době nesvobody dost práce s tím, aby zajistila své základní fungování, se pustila do své obnovy podle směrnic Druhého vatikánského koncilu a že se otevřela novým zájemkyním, kterým zajišťovala nejen formaci, ale také kompletní zázemí – bydlení a stravu. Desítka sester, většinou důchodkyň, na žádost Matky Vojtěchy, vyměnila řeholní šaty za civil, opustila zaběhnutý život v klášteře a s rizikem trestu ze strany státu se vydala na mnohdy dobrodružnou cestu v tajných řeholních komunitách. Své síly a svůj čas věnovaly desítkám mladých dívek, z nichž však jen část dospěla až k řeholním slibům. Mnohé v průběhu formace rozlišily, že nejsou povolány k boromejkám a odešly.²⁷³ Přesto nedošlo k vyzrazení.²⁷⁴

Setkala jsem se s názorem, že boromejská tajná formace byla ojedinělým fenoménem. Po konzultaci s dalšími ženskými řeholními společenstvími se sice potvrdilo, že její rozsah byl výjimečný, ale ukázalo se, že k formaci řeholního dorostu v době komunistické perzekuce se podobným způsobem přistupovalo i jinde.²⁷⁵

²⁷³ Šlo o několik desítek dívek, které vstoupily do čekatelství a později z Kongregace vystoupily. Srov. *Vzpomínky s. Remigie 2017*.

²⁷⁴ Vstupující členky věděly, že vstup do Kongregace je nelegální a že o formaci je třeba mlčet. Nebyly však u nich požadovány závazky ve svědomí, jako tomu bylo např. v Kongregaci Milosrdných sester III. řádu sv. Františka. Srov. *Vzpomínky sestry Remigie 2017. Informace od sestry Františky Ryškové 2017*.

²⁷⁵ Velmi podobné schéma tajného přijímání a formace dorostu fungovalo např. v **Kongregaci sester sv. Cyrila a Metoděje**. V letech 1968 až 1989 bylo přijato několik desítek sester, z nichž dvacet pět v Kongregaci setrvalo. Většina z nich žila ve skupinkách v domech nebo v bytech v Brně, Opavě, Praze a Bratislavě. S každou skupinkou bydlela jedna starší sestra v civilu a kromě ní do těchto tajných komunit pravidelně dojížděly sestry pověřené formací. Všechny sestry, které byly v civilu, měly tajné exercicie, obvykle ve Fulneku u o. Jana Vichy OFMCap. Sliby probíhaly v utajení a mimo Velehrad (sídlo společenství), který byl po dohledem StB. Tajné sestry pracovaly v domovech důchodců, v ústavech sociální péče a na Slovensku v nemocnici. Srov. *Vzpomínky sestry Václavy DUDOVÉ SCM*. **Kongregace sester dominikánek** zakoupila domy v Ostravě a v Brně, aby jejich tajné kandidátky měly kde bydlet a scházet se. Kontakt s kongregací se uskutečňoval buď dojížděním tajných členek do Broumova (sídlo společenství) nebo sester v civilu navštěvovaly jednotlivé domy. Srov. *Vzpomínky sestry Slavomíry MĚŘIČKOVÉ OP*. V malých komunitách žily také tajné sestry **Kongregace sv. Kříže** či **Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka**. Formátorky k nim pravidelně dojížděly. Tajné členky **Kongregace sv. Hedviky** bydlely společně se sestrami v klauzūře (v rámci ústavu sociální péče v Břežanech. Bylo to možné také proto, že byly jen tři a do společenství vstoupily oficiálně (a legálně) v Polsku). Specifická byla situace společenství s papežskou klauzúrou. Např. sestry **kapucínky** utvořily v sedmdesátých letech tajnou formační skupinu nezávislou na stávající řádové struktuře. Jejich formace byla tajně vedena o. Janem Vichou OFMCap a z počátku sestrou Amátou Helenou Chaloupkovou, členkou Apoštolátu sv. Františka. Podobná byla situace u sester **mnišek – dominikánek** – protože do stávajícího společenství nebylo kvůli dozoru StB možné přijmout nové členky, bylo

Sestrám se dařilo získávat neoficiálními cestami koncilní dokumenty a také různé materiály pro vzdělávání a život řeholních komunit a šířit je uvnitř společenství. To bylo možné díky spolupráci s mnoha kněžími, rozvíjející se spolupráci mezi řeholními společenstvími²⁷⁶ a také díky velkému nasazení sester a jejich odvaze, např. při přepisování a tajném tisku dokumentů na vlastním cyklostylu nebo při jejich šíření uvnitř Kongregace.

Vzhledem k tomu, že v době komunistického režimu platilo pravidlo „raději nezaznamenávat“, aby se daný zápis nemohl zneužít jako důkaz trestné či protistátní činnosti, bylo získávání informací pro tuto práci spojeno s nutností zrealizovat vzpomínkové rozhovory se sestrami. Nemálo rozhodnutí, nařízení či pokynů totiž existovalo jen v ústní podobě.²⁷⁷ Takto získané zdroje jsou samozřejmě ovlivněny subjektivním vnímáním reality a fungováním selektivní paměti, a přestože se mi podařilo propojit je s ostatními zdroji, nepokládám svoji práci za vyčerpávající popis daného období.

založeno společenství nové. Sestry pracovaly v civilu, žily po jedné, některé později i společně, scházely se ke společné modlitbě a studiu. Doprovázel je o. František Švercl OP. Ještě složitější byla situace společenství **Karmelu svatého Josefa**. Sestry žily od roku 1972 společně v Jiřetíně, pro přísný dozor nové členky nepřijímaly. Nové členky tajně vstoupily až v roce 1987, kdy bylo povoleno přijmout první „civilní“ ošetřovatelky ke zbývajícím pěti starým sestrami.

²⁷⁶ Ve Znojmě – Hradišti se dvakrát ročně scházely představené řeholních společností. Oficiálně tato setkání probíhala na jaře u příležitosti oslavy řeholního svátku Matky Vojtěchy (23.4.) a na podzim představené přijely blahopřát ke svátku Kongregačnímu (4.11. – památka svatého Karla Boromejského). Byla to však také možnost podělit se o své zkušenosti a rozvinout spolupráci. *Vzpomínky s. Remigie 2017.*

²⁷⁷ Sestry vzpomínají na to, že i záznamy o jejich slibech byly z bezpečnostních důvodů korigovány o sto let dozadu a navíc zakopány na zahradě. Po sametové revoluci se je snažily najít, ale dosud se to nepodařilo. Kongregace musela vystavit duplikát. Srov. *Vzpomínky s. Remigie 2017.*

Anotace

Jméno a příjmení:	Mgr. et Bc. Vendula Malichová
Katedra nebo ústav:	Katedra
Vedoucí práce:	PhDr. Jitka Jonová, ThD.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Působení Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v Československu v období od Druhého vatikánského koncilu do pádu komunistického režimu.
Název v angličtině:	The Congregation of Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo in Czechoslovakia between the Vatican council II and the end of communist regime.
Anotace práce:	Tato diplomová práce představuje život a působení sester boromejek v době komunistické totality. Je zaměřena zejména na období po Druhém vatikánském koncilu. Navzdory perzekucím ze strany státu a hrozbě uvěznění řeholnic, se Kongregaci podařilo nejen začít reformu podle koncilu, ale také tajně přijímat a formovat nové tajné řeholnice. Práce vychází z příslušné literatury doplněné informacemi získanými z archivních materiálů a z řady vzpomínkových rozhovorů s pamětníci.
Klíčová slova:	Boromejky, tajné řeholnice, komunistická totalita, koncil, perzekuce, věznění.
Anotace v angličtině:	This diploma thesis describes the life and the activities of borromeo sisters during the communist totalitarian system. It deals mainly with the period succeeding the Vatican council II. Despite different types of persecutions and the threath of imprisonment, the Congregation succesfully started to apply the council's reforms and admitted and formed new membres in secret. The thesis is based on relevant bibliography completed by information obtained from archival evidence and interviews with contemporary witness.
Klíčová slova v angličtině:	Borromeo sisters, secret nuns, communist, totalitarian system, council, persecution, prison.
Přílohy vázané v práci:	5
Rozsah práce:	67
Jazyk práce:	Čeština

SEZNAM ZKRATEK

CSSH	Kongregace sester sv. Hedviky (hedvičky)
CSsR	Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele (redemptoristé)
ES	Ecclesiae Sanctae (apoštolský list Pavla VI)
KORŽ	Kapitula obnovy řeholního života
KSČ	Komunistická strana Československa
O. Cr.	Posvátný a rytířský řád Křížovníků s červenou hvězdou (křížovníci)
OCarm	Řád bratří blahoslavené Panny Marie na hoře Karmel (karmelitáni)
OCD	Řád bosých mnišek blahoslavené Panny Marie z hory Karmel (karmelitky)
OPraem	Řád premonstrátských řeholních kanovníků (premonstráti)
OFM	Řád menších bratří (františkáni)
OFMCap	Řád menších bratří kapucínů (kapucíni)
OP	Řád kazatelů (dominikáni, dominikánky)
OSN	Organizace spojených národů
PC	Perfectae Caritatis (dekret Druhého vatikánského koncilu)
SCB	Kongregace milosrdných sester svatého Karla Boromejského (boromejky)
SCM	Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje (cyrilometodějky)
SCSC	Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže (křížovky)
SDB	Salesiáni Dona Bosca
SKB	Spisovna Kongregace sester svatého Karla Boromejského
StB	Státní bezpečnost
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VUML	Večerní univerzita marxismu-leninismu

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Spisovna Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, Praha (SKB)

Kroniky:

- *HISTOIRE DE LA CONGRÉGATION DES SOEURS DE CHARITÉ DE SAINT CHARLES DE NANCY*. Nancy: Imprimerie catholique de René Vagner, 1898.
- *Kronika Českých Budějovic Č5*. Ručně psaná kronika 1921-1950. Stránky nečíslovány.
- *Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Horní Sloupnici. Pokračování. 1947-1982. KR-S4*. Ručně psaná kronika. Stránky nečíslovány
- *Kronika Znojmo-Hradiště. Mateřinec SCB (1958-1988)*. Z7, 137 s. Caris blok A5.
- *Kronika Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, díl X. 1948 – 1952*. 216 s.

Kopie úředních dokumentů a různé dokumenty určené pro interní potřeby Kongregace:

- *Přípis referátu pro věci církevní při KNV v Brně ze dne 20. července 1960*. Podepsán krajský tajemník pro věci církevní Kalina.
- *Dekret Prot.N.Sp.R.44/70 Kongregace pro řeholníky a sekulární instituty ze dne 8. prosince 1970*.
- *Rozsudek o vině vyneseny státním soudem v Praze dne 13.6.1952 pod značkou: sp.zn.6, Ts I 41/42. Posudek krajského soudu Praha na odsouzenou Žofii Langrovou z 22. prosince 1959*. Podepsán npor. Huňáček Jar.
- *Rozsudek Zvláštního senátu krajského soudu v Praze ze dne 24.4.1969*. Podepsán JUDr. Rudolf Nesvadba, předseda senátu.
- *Rozhodnutí ministerstva spravedlnosti ze dne 15.4.1970, č.j. 5956/69*.
- *Rozsudek jménem republiky ze dne 29.4.1971, 1 Tzr 24/71*. Podepsán JUDr. Alois Burda, předseda senátu nejvyššího soudu v ČSSR.
- *Informace ekonomického odboru ministerstva spravedlnosti ze dne 16.7.1971, č.j.3622/71-OE*.
- *Zprávy o činnosti 1968 a 1969, Oběžníky 1966 – 1970, KOŘŽ (Kapituly obnovy řeholního života) 1970 – 1988, Index domů a jejich činností*.
- *VII. generální kapitula 1970-1971: Návrhy sester, Kanonická zpráva (1949 – 1970), Body řeholní kázně*.
- *Nekrolog Matky Bohumily. Nekrolog Matky Invioláty. Parte sestra Carissima*.
- *Konstituce Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského. 2000. 136 s.* [tisk pro potřeby Kongregace, vydavatel ani místo neuvedeno].
- *KONSTITUCE Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. II. nezměněné vydání, Kladno 1948, Knihtiskárna Minařík, Kladno. 192 stran - 1. vydání Praha, 9. července 1921*.
- *Prozatímní Konstituce a stanovy Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského. Znojmo – Hradiště. 1971. 102 s.* [tisk pro potřeby Kongregace, vydavatel neuveden].
- *Duchovní direktář Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Nancy 1977. Samizdat*.

- *Dopisy Matky Bohumily z vězení*. Adresovány mamince. Pardubice. 1955-1956.

Vzpomínky sester:

- *Vzpomínky s. Aloisie SCB 2012*. Zvukový záznam rozhovoru s Aloisií Veselou pořizen v Praze 18. 3. 2012.
- *Vzpomínky s. Aloisie SCB 2016*. Video záznam rozhovoru s Aloisií Veselou pořizen v Praze 4. 8. 2016.
- *Vzpomínky s. Richardis SCB 2012*. Zvukový záznam rozhovoru s Richardis Novákovou pořizen v Praze 18. 3. 2012.
- *Vzpomínky s. Richardis SCB 2017*. Zvukový záznam rozhovoru s Richardis Novákovou pořizen v Praze 21. 2. 2017.
- *Vzpomínky s. Zdislavy SCB 2016*. Video záznam rozhovoru se Zdislavou Davidovou pořizen v Praze 3. 8. 2016.
- *Vzpomínky s. Remigie SCB 2016*. Video záznam rozhovoru s Remigií Češíkovou pořizen v Praze 3. 8. 2016.
- *Vzpomínky s. Illumináty SCB 2016*. Video záznam rozhovoru Illuminátou Malechovou pořizen v Praze 2. 8. 2016.
- *Vzpomínky s. Aleny SCB 2017*. Vzpomínky poskytnuté elektronicky 6. 3. 2017.
- *Vzpomínky s. Angeliky SCB 2017*. Vzpomínky poskytnuté elektronicky 16. 3. 2017.
- *Vzpomínky s. Simeony SCB 2017*. Vzpomínky poskytnuté elektronicky 15. 3. 2017.

Vzpomínky pamětníků:

- *Vzpomínky s. Agnes SCB 2017, Vzpomínky s. Alžběty SCB 2017, Vzpomínky s. Bartolomei SCB 2017, Vzpomínky s. Bohuslavy SCB 2017, Vzpomínky s. Bonaventury SCB 2017, Vzpomínky s. Miriam SCB 2017, Vzpomínky s. Stanislavy SCB 2017, Vzpomínky s. Xavery SCB 2017.*
- *Vzpomínky s. Václavy SCM 2017, Vzpomínky s. Slavomíry OP 2017, Vzpomínky s. Sary OCD 2017, Vzpomínky sester mnišek OP ze Znojma 2017, Vzpomínky sester Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka – Opava 2017, Vzpomínky sester kapucínek – Šternberk 2017, Vzpomínky s. Jany Petrášové SCSC 2017, Vzpomínky s. Anežky CSSH 2017.*

Církevní dokumenty:

- *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2002. 603 s.
- PAULUS VI. *Litteare apostolicae Motu proprio datae Ecclesiae sanctae Normae ad quaedam exsequenda ss. concilii vaticani II decreta statuuntur*. (6.8.1966). In *Acta Apostolicae Sedis* 58 (1966), s. 757 – 787.
- SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIS SAECULARIBUS (Kongregace pro řeholníky a sekulární instituty). *Instructio de accommodata renovatione institutionis ad vitam religiosam ducendam Renovationis causam* (6.1.1969). In *Acta Apostolicae Sedis* 61 (1969), s. 103 – 120.
- SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO (Kongregace pro bohoslužbu). *Decretum Novus professionis religiosorum ritu – Ordo professionis religiosae* (2.2.1970). In *Acta Apostolicae Sedis* 62 (1970), s. 553.

- BENEDICTI XV. *Codex Iuris Canonici*. Romae : Polyglottis Vaticanis. 1917. 852 s.

Literatura

- BABÁKOVÁ, Vladislava. *Perzekuce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského po roce 1948* [bakalářská práce] Brno, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Historický ústav 2012. 53 s.
- BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2007. ISBN: 978-80-7325-130-7. 399 s.
- BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Letnice 20. století – Druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2012. ISBN: 987-80-7325-268-7. 279 s.
- CUHRA, Jaroslav. *Československo a Vatikán za Pražského jara*. In. KÁRNÍK, Z. – KOPEČEK, M. (editoři). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek I*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN: 80-86569-60-8. 317 s.
- ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna. *Gli ordini religiosi femminili. Vojtěcha Hasmandová*. In MIKRUT, Jan. (ed.) *Testimoni della fede*. San Pietro in Cariano: Gabrielli editori. 2017. ISBN: 978-88-6099-321-2. 1248 s.
- ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna (ed.). *Matka M. Vojtěcha Hasmandová SCB – Jsem v dlani Boží – dopisy z vězení*. Brno: Cesta, 2013. ISBN: 978-80-7295-171-0. 245 s.
- ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna (ed.). *Matka Vojtěcha – Služebnice Boží – Statečný svědek víry*. Praha: Řád, 2013. ISBN: 978-80-86673-32-5. 77 s.
- ČEŠÍKOVÁ, Remigie Anna (ed.). *Vedena Duchem Svatým – Matka Vojtěcha a pokoncilní obnova, její poselství pro dnešní dobu. Sborník přednášek z konference o Matce Vojtěše 14. září 2013 v Brně*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014. ISBN: 978-80-7195-856-7. 166 s.
- BROUCKER, José de. *Das Dossier Suenens: Diagnose einer Krise*. Gratz 1970. Verlag Styria. 340 s.
- FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev a totalitarismus v Českých zemích*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2001. ISBN: 80-85959-98-4. 217 s.
- HOLKOVÁ Marie. *Matka Vojtěcha*. Brno: Cesta. 2013. ISBN: 978-80-7295-163-5. 270 s.
- KAFTANOVÁ, Ilona. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v období 1945 – 1989 s přihlédnutím k Praze* [diplomová práce] Praha, Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra církevních dějin 2013. 109 s.
- KEKULOVÁ, Václava. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v období komunistické totality v Československu* [bakalářská práce] Praha, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra pastorálních oborů a právních věd. 2010. 42 s.
- KOVALSKÁ, Simeona Karla. *Duchovní formace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v letech 1970 – 1989* [diplomová práce] Olomouc, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého, Katedra pastorální a spirituální teologie. 2006. 57 s.

- MALICHOVÁ, Vendula. *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v letech 1948 – 1968* [bakalářská práce] Olomouc, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého, Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění 2012. 44 s.
- MOLÍKOVÁ, Hana. *Právní a protiprávní postavení ženských řeholí v Československu v letech 1948 až 1989* [diplomová práce] Praha, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Katedra právních dějin 2007. 66 s.
- NEZBEDOVÁ, Lenka. *Sekulární institut Dílo blažené Zdislavy* [bakalářská práce] Olomouc, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého, Katedra systematické teologie 2009. 130 s.
- PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*. Praha: Vyšehrad, spol. s r. o. 1996. ISBN: 80-7021-194-6. 435 s.
- PĚSTOVÁ, Eva. *Boromejky – aktivity ve 20. století v Praze* [bakalářská práce] České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra teologie 2015. 49 s.
- SCHILDBERGER, František. *Matka Vojtěcha v zrcadle svých dopisů z vězení*. In *Vedena Duchem Svatým. Sborník přednášek z konference o Matce Vojtěše 14. září 2013 v Brně*. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří. 245 s.
- SCHILDBERGEROVÁ, Assumpta. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: VLČEK, V. (ed.). *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o. 2005. ISBN: 80-7266-195-7. 447 s. + 88 g.l.
- SCHWAB, Simon. *Růžena Vacková a proces Mádr a spol.* [bakalářská práce] Hradec Králové, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, Historický ústav 2015. 121 s.
- SLABĚŇÁKOVÁ, Jana. *Působení Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského na území brněnského biskupství od jejího příchodu až do dnešní doby (1862-2008)* [diplomová práce] Brno, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Historický ústav 2008. 69 s.
- TESAŘ, Petr. *Ženské řehole v období totality*. In: VLČEK, V. (editor) *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o. 2005. ISBN: 80-7266-195-7. 447 s. + 88 g.l.
- URBAN, Jan Evangelista. *Vzrůst ke Kristu*. 1969. Samizdat.
- VANĚK, Miroslav a kol., *ORÁLNÍ HISTORIE Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého. 2003. ISBN: 80-244-0718-3. 78 s.
- VANÍČKOVÁ, Vladimíra (ed.). *DIKTATURA VERSUS NADĚJE - Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989 (sborník výstavy)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2014. ISBN: 978-80-87912-00-3. 191 s.
- VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o. 2004. ISBN: 80-7266-179-5. 597 s.
- *Zasvěcený život ve světle II. vatikánského koncilu (dokumenty z let 1964 – 1997). Pracovní text vydaný pro vnitřní potřeby Konference vyšších řeholních představených v České republice*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská. 1997. 511 s.

Internetové zdroje

- AMBROŽ, P., *Zemřel Mons. Jiří Pad'our* [online] 11.12.2015 [citováno 15.8.2017] Dostupné na: <https://www.cirkev.cz/archiv/151211-zemrel-mons-jiri-padour>.
- DOMOV PRO SENIORY STACHY – KŮSOV. *50. výročí založení domova pro seniory Stachy-Kůsov* [online] září 2013 [citováno 14.09.2017] Dostupné na <http://www.domovkusov.cz/?id=19856&action=detail>.
- KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. *Chronologie života Matky Vojtěchy* [online] 2016 [citováno 05.06.2017]. Dostupné na: http://matkavojtecha.boromejky.cz/download/Soubory/WeboveStranky/CZ/Dokumenty/Chronologie_zivota_MV.pdf
- KONGREGACE NEJSVĚTĚJŠÍHO VYKUPITELE. *Historie provincie, 6. kapitola*. [online] říjen 2017 [citováno 2017-10-30] Dostupné na <http://cssr.cz/cz/page/151>.
- MAGISTRÁT MĚSTA FRÝDEK-MÍSTEK. *Historie* [online] listopad 2017 [citováno 03.11.2017] Dostupné na <http://www.frydekmistek.cz/cz/o-meste/informace-o-meste/historie/>.
- NOVOJICÍNSKÝ DENÍK. *Z Boromea je odborné učiliště a domov důchodců*. [online] 11.8.2010 [citováno 2017-09-13] Dostupné na http://novojicinsky.denik.cz/zpravy_region/z-boromea-je-odborne-uciliste-a-domov-duchodcu.html.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), č.95/1948 Sb. [online] 2017 [citováno 9.8.2017] Dostupné na: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=95/1948&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_sm_louvy.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. Zákon 185/1948 Sb. o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče. [online] 2017 [citováno 9.8.2017] Dostupné na: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=185/1948&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy.
- MLÉČKA, Ondřej. *Kdo byl oceněn během Národní svatováclavské pouti?* [online] 28.09.2017 [citováno 10.10.2017] Dostupné na <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/170928kdo-byl-ocenen-behem-narodni-svatovaclavske-pouti>.
- POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Zákon č. 380/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností* [online] květen 2017 [citováno 6. 5. 2017] Dostupné na <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=308&r=1991>.
- PETRÁČEK, Tomáš. *Druhý Vatikánský koncil* [online] 10.10.2012 [citováno 2017-05-06] Dostupné na <https://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/017473.pdf>.
- TELEVIZE TV-MIS. HOULOUBEK, L., *Bohu a lidem byla milá – Životopisné pásmo o Matce Bohumile Langrové – Vzpomínky sester*. [online] 23.10.2009. Vranov nad Dyjí. [citováno 10.8.2017]. Dostupné na <http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=487>.²⁷⁸

²⁷⁸ Autor webu doporučuje odkazovat na <http://www.tv-mis.cz/titul.php?id=487> kvůli „měnící se zátěži serverů“. Na této stránce je k dispozici vzpomínkové pásmo, které je rozčleněné do částí odpovídajících vzpomínkám jednotlivých sester.

- ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Slavnostní předání Ceny Václava Bendy 2011*. [online] Listopad 2011 [citováno 06.06.2017]. Dostupné na: <https://www.ustrcr.cz/o-nas/cena-vaclava-bendy/slavnostni-predani-ceny-vaclava-bendy-2011/>.
- Vatikánský rozhlas-Česká sekce. *Papež schválil dekret o heroických ctnostech boromejky Vojtěchy Hasmandové* [online] Prosinec 2014 [citováno 05.03.2017]. Dostupné na <http://radiovaticana.cz/clanek.php4?id=21182>.

SEZNAM PŘÍLOH:

Seznamy knih pro formaci

1. *Seznam knih doporučených pro duchovní četbu ve formačních domech v období po II. vatikánském koncilu – kandidatura.* KOVALSKÁ, K. S., Duchovní formace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, s. 54 – 55.
2. *Seznam knih doporučených pro duchovní četbu ve formačních domech v období po II. vatikánském koncilu - noviciát a juniorát.* KOVALSKÁ, K. S., Duchovní formace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, s. 56 – 58.
3. *Seznam knih určených jako povinná četba pro magistry.* KOVALSKÁ, K. S., Duchovní formace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, s. 59 – 60.

Obrazové přílohy

4. *Ilustrovaný oběžník k vydání žaltářů 1974.* SKB.
5. *Fotografie Kůsov 1982 (Zapůjčeno sestrou Alenou SCB).*